

הופעת הדחפים המיניים במתכונתם הנוכחית מחדשת את המתח המיני שבין המתבגר להוריו, מתח שהודחק בגיל החביון. הדחפים האדיפליים מעמידים לפני המתבגר את השאלה מה מקומו ביחס להוריו, מצד צרכיו המיניים ומצד היותו אדם. השאלה האדיפלית מעוררת שוב את קשריו הילדותיים עם הוריו, קשרים שהצליח להחליש בשנים האחרונות.

חוקרים אחדים רואים את תקופת גיל ההתבגרות כתקופה שנייה של אינדיווידואציה (האינדיווידואציה הראשונה, המתרחשת בגיל הינקות, מתוארת על ידי מהלר [Mahler, 1975] כתהליך הלידה הפסיכולוגית של האדם). לדעתם, הופעת הדחפים המיניים והאיום האדיפלי מחייבים את המתבגר למצוא אובייקטים חדשים מחוץ למשפחה שבהם יוכל להשקיע את הליבידו שלו. בלוס (Blos, 1967), שפיתח את הרעיון ופירט את שלביו השונים, מדגיש כי כעת (בהתבגרות), כבעבר (בינקות), יש שוב צורך בשינוי המבנה הנפשי בהתאם להתפתחות הגופנית. המשימה בגיל ההתבגרות היא להתרחק מהתלות במשפחה כדי להתקבל כחבר בקבוצת בני הגיל.

אחד הדברים המשמעותיים המתרחשים בתהליך זה של הינתקות הוא שתמיכת ההורים הולכת ונחלשת, דהיינו, האגו של המתבגר נמצא במצב של חסר מבחינת תמיכה. על כן מה שאנו מכנים "חולשת אגו" בהתבגרות אינו נובע רק מהתגברות היצרים והדחפים, אלא גם מההינתקות מן התמיכה ההורית.

כאשר ההתפתחות הרגשית מפגרת בצורה מוכרעת אחר יכולת האגו, ואינה מאפשרת עקב כך פְּרָדָה ואינדיווידואציה של המתבגר, הפונקציות החדשות שנרכשו על ידיו (כולל אלה הקוגניטיביות) משרתות תפקודים הגנתיים של התמודדות עם החרדה המציפה, ומאבדות לפיכך את יכולת האוטונומיה שלהן. כתוצאה מכך למתבגר אין אנרגייה פנויה לתפקודים נורמטיביים, ונוצרות הפרעות המובילות לקשיים בלימודים, לשיעמום, למצבי רוח ושלילנות (נגטיביזם), ולביטויים שונים של acting out.

מכיוון שהצורך הבסיסי ההתפתחותי (הינתקות ואינדיווידואציה) ממשיך להתקיים ולדחוף את המתבגר למימוש, מתבגר שנמצא במצב שתואר לעיל מנסה להשיג את הינתקות באמצעות ביטויים התנהגותיים קיצוניים למדי, כגון בריחה מהבית, התנהגויות אנטי-ממסדיות, קשרים מיניים ללא הבחנה ושימוש בסמים. האמצעים החריפים שהוא נוקט הינם ביטוי לכך שהוא מנסה בכל כוחו להשתחרר מן התלות בהורים. תחושת החופש החריפה והמוגזמת הנוצרת אצל המתבגר הנוקט פעולות מעין אלה עלולה להטעות ולטעת בו תחושה כוזבת שהוא אכן הצליח להיפרד מהם. אולם באותם מקרים שבהם הפְּרָדָה הינה פיזית-גיאוגרפית או בנויה על ביטויים התנהגותיים קיצוניים, ולא על עיבוד פסיכולוגי פנימי, אנו מוצאים קשיי הסתגלות רבים מספור, המצביעים על כך שהפְּרָדָה הינה חיזונית, ולא ממשית פנימית. מתבגר זה מצוי במובנים רבים, ברגרסיה חריפה, המושכת אותו מחדש אל הילדות ואל הקשרים התלותיים הראשונים שלו. הסכנה היא שרגרסיה זו תחזיר אותו לדפוסי התלות הראשונים, והוא לא יבצע את תהליך האינדיווידואציה, ההכרחי לקיומו הפסיכולוגי הנפרד. במצב כזה נבחין במתבגר תלותי וחרד, שזקוק למבוגר בביצוע משימות שונות, ואשר אינו מאמין ביכולתו להתמודד עם העולם הסובב אותו במישורים השונים: הלימודי, הבין-אישי והחברתי.

בתהליך התפתחות נורמלי, פונקציות האגו המתפתחות (תפיסת המציאות, יכולת התבוננות עצמית, יכולת קוגניטיבית, יכולת לימודית, כשרים גופניים למיניהם) יוצרות תהליך חיובי, כך שהמתבגר אינו מתפתה לדחף הרגרסיבי לפנות שוב אל ההורים על מנת למצוא את סיפוקו. יתר על

כן, בלוס סבור כי בתקופה זו יש למתבגר הזדמנות שנייה לתקן חוויות קודמות לא מוצלחות עם הוריו.

יש לזכור כי גם אצל המתבגר ה"נורמלי" יש בתקופה זו ביטויים רגרסיביים שונים המלווים את התארגנותו הנפשית המחודשת. למשל, ניכר אצלו שימוש בשפה הגופנית, להבדיל מזו הסמלית, אשר בא לידי ביטוי בסומטיציצה של רגשות ובעיסוק מרובה בגוף. גם הערצה של אנשים מפורסמים – זמרים ואלילים למיניהם – אינה אלא ביטוי של התנהגות רגרסיבית, הדומה למעשה להתנהגותו של ילד קטן המעריץ את הוריו בצורה לא מציאותית. יש כאן למעשה החלפה של דמויות הוריות בדמויות חוץ-משפחתיות.

ברם, כאשר תהליך התפתחותי זה מתקיים בתוך מבנה אישיותי שהינו פגוע מלכתחילה, הוא מעורר אצל המתבגר חרדה עצומה שמא לא יוכל לעמוד בפני אותם דחפים, ואז עלולה להתקבל תמונה של תסמינים פתולוגיים שונים, המבטאים למעשה את ההגנה ואת הצורך של המתבגר לשמור על עצמו מפני התפרקות וחזרה למצבים רגרסיביים יותר.

במקביל להינתקות, הכרוכה באובדן הדמויות ההוריות ובחוויה מסיבית של התרוקנות, המתבגר פונה אל "קבוצת הגיל" שלו, שבה הוא יכול למצוא תחליפים למשפחתו ו"להתמלא מחדש". במסגרת הקבוצה הוא מקבל אמפתיה ומשוב וזוכה בנאמנות ובתחושת השתייכות. מכאן נובע גם הצורך של קבוצה זו לסגל לעצמה סממנים חיזוניים ואחרים המבדילים אותה מהמבוגרים – מההורים. כוחה הרב וחשיבותה של קבוצת הגיל להתפתחות הפרט הינה עצומה, ובלעדיה הוא לא יוכל לבצע את משימתו ההתפתחותית.

חשוב להבהיר כי רוב המתבגרים המתחנכים בפנימייה, כולל אלה העולים ארצה לבדם, עוברים את התהליכים באופן תקין ומסוגלים להשתמש באופן בונה ביציאתם לפנימייה כחלק מתהליך האינדיווידואציה שלהם. חלקם, לעיתים דווקא אלה המגיעים מרקע משפחתי בעייתי שלא סיפק להם בהכרח בסיס טוב לתהליך זה, אכן עושים שימוש במרחב המכיל המוצע להם בפנימייה, הם מסתייעים הן בצוות המבוגר, אך בעיקר במכשיר החברתי של קבוצת הגיל – מימד שהפנימייה מציעה אותו באופן נמרץ ונגיש. אומנם גם בתהליך תקין זה יש עליות ומורדות, אך חשוב להבינם בראי התופעות ה"נורמליות" שפורטו לעיל.

ברם, מיעוטם של המתבגרים, אלה שלא היו בשלים דיים לעמוד בפְּרֵדָה, מוצאים את עצמם במצוקה מתמשכת ופותרים את משימתם ההתפתחותית בנטייה מוקצנת לכיוון רגרסיה תלוית מסתגרת, הנזקקת למבוגר לשם ביצוע פונקציות נורמטיביות, או לכיוון התנהגות מתריסה אנטי-ממסדית ואנטי-סוציאלית כמעין הוכחה לבגרותם ולא-תלותם במבוגר ובמה שהוא מייצג. אלה גם אלה נכשלים למעשה בהשגת המטרה, ואינם מגיעים לאיזון מחדש של אישיותם לאור השינויים ההתפתחותיים שהם עוברים.

חשוב מאוד שצוות הפנימייה המלווה את המתבגר יהיה ערני לתהליכים דינמיים אלה, כדי שיוכל לענות על צרכי המתבגר הן ברמת צוות הפנימייה והן על ידי עידוד הקשר של המתבגר עם הוריו ועם קבוצתו בפנימייה ומתן הזדמנויות לקבלת ה"תדלוקים" הדרושים.

במחקר שנערך על ידי כותב מאמר זה (יבלון, 1985) אף נמצאה הוכחה לכך ש"תדלוק" כזה (תכתובת שבועית עם ההורים, ביוזמתו ובעידודו של צוות הפנימייה) תורם להסתגלותם של החניכים לפנימייה ולהקטנת הנשירה.

מקורות

יבלון, י' (1985). "השפעת טיפול קבוצתי ותכתובת (עם הבית) על מידת ההסתגלות והנשירה של חניכים בפנימיות עליית הנוער". עבודה לשם קבלת תואר שני, אוניברסיטת בר-אילן.

Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *Psychoanalytic Study of the Child*, 22, 162–185.

Mahler, M. (1975). *The psychological birth of the human infant – symbiosis and individuation*. New York: Basic books.

היציאה לפנימייה

בעוד המתבגר הנשאר בבית הוריו עובר את התהליכים הפסיכולוגיים ההתפתחותיים הנ"ל ללא פְּרֵדָה פיזית-גיאוגרפית מובהקת, ביציאה לפנימייה נוסף היבט זה. פְּרֵדָה זו אינה מזיקה בהכרח לתהליך, ולעיתים היא אף תורמת לו, אלא שאנו חייבים להבין כי היא מקצינה את התהליך והופכת אותו לממשי הרבה יותר. היכולת להתרחק ולהתקרב על פי הצורך, הוודאות בנגישות ההורים, ולעיתים המאבק החיוני בהם – כל אלה נעדרים בפנימייה, והמתבגר נדרש לגייס את מלוא כוחותיו כדי להתמודד עם ההינתקות החדה יותר. חוויית האובדן חריפה יותר ומעוררת מידה רבה יותר של חרדה ודיכאון מאשר אצל המתבגר המאבד את הוריו רק במישור הסמלי.

תגובותיו של המתבגר דומות לאלה של הילד המרים את ראשו מהמשחק שבו היה שקוע ומגלה לפתע כי אמו נעדרת. תגובות אלה של חרדה ודיכאון דורשות עיבוד ומרחב תרגול כדי שלא ישפיעו על המתבגר בצורה משתקת. המתבגר שבפנימייה, להבדיל מזה שבבית, אינו יכול לשקם את כוחותיו באמצעות "תדלוק" מידי ומוחשי עם הוריו, ולכן הוא חייב לקבל "תדלוק" זה באופן סמלי יותר, תוך פנייה נמרצת יותר לקבוצת הגיל, הנמצאת עימו עשרים וארבע שעות ביממה.

כאן המקום לשים לב להבדל בין מתבגר היוצא לפנימייה כאשר הוריו נגישים עדיין, ולו לקשר טלפוני, לבין מתבגר שעלה לארץ לבדו או במסגרת תוכנית לעליית נוער. ברור שזה האחרון ניצב לפני התמודדות קשה יותר בעיקרה, וחוסר האפשרות שלו לקבל "תדלוק" מגביר את חשיבותה של תחושת ההשתייכות שלו לקבוצת הגיל, ועוד יותר מכך לקבוצה שאליה הוא חש את הקרבה הרבה ביותר (בדרך כלל קבוצת עולים דומה, הטורחת לשמר את עצמה לאורך זמן כייחודית מול קבוצות גיל מקבילות בפנימייה).

דבר העורך

קוראים יקרים,

כל משפחה יהודית בחברה הישראלית מורכבת מעולים חדשים או מצאצאים למשפחות עולים. שהרי "היישוב הישן" מנה רק 28,000 יהודים עד "העלייה הראשונה" בשנת 1882. כל האחרים הינם בנים, נכדים, נינים וניני-נינים של עולים חדשים.

55 שנים לאחר עליית הוריי מעיראק למדינת ישראל אני זוכה לערוך את גיליון מס' 14 של אפשר, העוסק בנושא של הסתגלות נוער עולה. נושא זה חשוב ומכריע בכל הקשור לחוסנה החברתי של מדינת ישראל.

נפלה בחלקי הזכות להחליף איש יקר, עם מחויבות מוחלטת לקידום נושאים של רווחה וקהילה. ד"ר חזי אהרוני שימש עורכו של הביטאון בשנים האחרונות, ועשה את עבודתו נאמנה. ד"ר אהרוני ממשיך גם כיום לשמש חבר מערכת בביטאון, ותורם מכישוריו למען הפצתו של הביטאון והפיכתו לכלי עבודה ויעוץ לעובדי הפנימייה והקהילה. אני מוצא זאת חובה נעימה להודות לו בשם הקוראים על פועלו כעורך הביטאון.

לאחרונה פרסם משרד הקליטה נתונים הממחישים את קשיי הקליטה וההסתגלות של הנוער העולה בישראל. גם משטרת ישראל פרסמה נתונים קשים מאוד על מעורבותם של נערים עולים בעבירות סמים ורכוש.

רבות מן התלאות הפוקדות את בני הנוער העולים ומשפחותיהם הינן תוצאה של שינוי פתאומי ממצב מוכר למצב חדש. העלייה (ההגירה) היא שינוי בסביבה החברתית והתרבותית, וככזו היא כרוכה בתחושות אובדן שעל בני הנוער והמשפחות להתמודד איתן. עם זאת, לחברה הקולטת יש השפעה רבה על עוצמת הקשיים ועל דרכי ההתמודדות של בני הנוער העולים. לבית הספר, לפנימייה ולקהילה יש יכולת השפעה על כוחות התמיכה בסביבתו של הנער ועל תעצומות הנפש שיעמדו לרשותו ברגעי משבר וקושי.

גיליון זה מביא לפני המחנכים והעובדים בפנימייה ובקהילה מאמרים המאירים מזוויות שונות את תהליך הקליטה וההסתגלות של בני נוער עולים. תמצאו בו עיסוק רב בנוער העולה מאתיופיה וממדינות חבר העמים, שכן עולים אלה הינם עיקר הנוער העולה בישראל של 2005.

הנני מודה לכותבים שהקדישו מזמנם וממרצם והעבירו אלינו את רשמיהם מעבודת השטח. אני מודה גם לכותבים ששיתפו אותנו בנסיונם המחקרי והביאו לעיון הקוראים ממצאי מחקרים ומגוון של תפיסות תיאורטיות.

אני תקווה כי השילוב של תיאוריה ועבודת שטח יסב עניין ויעניק כלי עבודה לכל מי שעוסק בעבודה חינוכית, סוציאלית וקהילתית.

ד"ר חזי יוסף, עורך

נוער

לצד קשייו של הנוער העולה המוצגים במאמר זה, יש לזכור כי התבוננות על התמונה הכוללת מעלה שנוער זה נקלט בארץ באופן המבליט את יכולתו האדירה להשתלב בקרב אוכלוסיית הוותיקים. מדובר בנוער וצעירים שמעוררים בנו את האמונה כי הם הגיעו למקום הנכון, ורובם חשים בעצמם כי הם נקלטים היטב.

בסוף שנת 2004 מנתה אוכלוסיית הילדים בישראל 2,253,800, שהיוו 33.4% מכלל האוכלוסייה. אחוז זה גבוה מאוד בהשוואה לרוב ארצות המערב, אולם הוא נמוך מהאחוז המקביל במדינות השכנות לישראל. להבדיל ממדינות מתועשות רבות, שבהן התהפכה פירמידת הגילים בשנים האחרונות, בישראל קבוצת הגיל 0-17 הינה עדיין הבסיס הרחב של פירמידת הגילים, בדומה למצב במדינות העולם השלישי¹.

בשנת 2005 חיים בישראל כ-650,000 ילדים ובני נוער מתחת לקו העוני, כלומר, כ-30% מכלל אוכלוסיית הילדים בישראל. במקביל, 375,165 ילדים ובני נוער מצויים ברמות סיכון שונות לבטחונם הפיזי והנפשי, מהם כ-134,000 בסיכון גבוה ומייד, אך רק כ-63,500 ילדים ובני נוער זוכים בטיפול של משרד הרווחה.

¹ א' בן-אריה, י' ציונית ומ' קמחי (2004). שנתון סטטיסטי 2004 – ילדים בישראל. המועצה הלאומית לשלום הילד, המרכז למחקר ופיתוח.

הקטינים שנחקרו בשנה זו. שיעורים אלה היו גבוהים במיוחד בעברות הסמים (27%). בשנים 2003–2004 נמשכה מגמת הגידול במעורבותם של בני נוער עולים בפעילות הפלילית (ראו תרשים בנספח 1).

נוער מברית המועצות לשעבר מעורב במיוחד בעברות הונאה, בעברות מחשב, בצריכת סמים ואלכוהול, ובאלימות ופשעה בחבורות. בשנת 2003 ביצעו בני נוער עולים מברית המועצות לשעבר 683 עברות סדר ציבורי לעומת 756 בשנת 2004 (עלייה של 10.7%). נתונים נוספים מוצגים בנספח 2.

נוער יוצא אתיופיה מעורב בעברות של אלימות, רכוש וצריכת סמים. הנתון המרכזי לגבי נוער זה הוא הגידול העצום שחל במגוון רחב של עברות. למשל, בשנת 2004 ביצעו בני נוער עולים מאתיופיה 264 עברות סדר ציבורי לעומת 197 עברות מסוג זה בשנת 2003 (עלייה של 34%). נתון חשוב נוסף – בשנת 2004 ביצעו בני נוער עולים אתיופיים 118 עברות סמים לעומת 83 עברות סמים בשנת 2003 (עלייה של 42.2%). נתונים נוספים מוצגים בנספח 3.

חולף זמן רב (כחודש וחצי) מהמפגש הראשון עם המשטרה ועד למעקב של שירות המבחן לנוער. לעיתים בני הנוער העולים אינם מוזמנים כלל, ואין גוף תומך או בן משפחה אשר יעקוב אחר מעשיו או יהווה גורם תומך או מרתיע. העדר טיפול ותמיכה במשך תקופה ארוכה כל כך יוצר תחושה של אי-אכיפת החוק או הזנחה של הגורמים המטפלים.

“ילדים בסיכון” הינו מושג רחב הכולל בתוכו תת-קבוצות שונות. מדובר בפוטנציאל סיכון על רקע אבטלה, עלייה, עוני, עבריינות, גירושין ונסיבות נוספות. החברה הישראלית מתייחסת במידה מסוימת גם לקטינים פוגעים כאל נפגעים, וזאת מבלי להפחית מאחריותם למעשה. הנחת היסוד של כל הגורמים המטפלים בנוער בסיכון היא שבאחריותן של החברה והמדינה לצמצם את גורמי הסיכון ולדאוג לשוויון הזדמנויות כדי לאפשר לנוער להשתלב באופן מוצלח בחברה הישראלית.

בעשור האחרון חלה עלייה והחמרה משמעותית במעורבותם של קטינים בפעילות פלילית. אנו עדים למעורבות של בני נוער בעברות חמורות יותר ובירידה בגיל ביצוע העברות. עבריינות הנוער מהווה כיום איום פשיעה מרכזי על מדינת ישראל, שכן היא פוגעת במרקם החברתי ובחוסנה של החברה הישראלית בעתיד. במאמר זה אתמקד בנוער העולה מנקודת מבט אינפורמטיבית אך גם אופטימית...

למן תחילתו של גל העלייה האחרון, בתחילת שנות התשעים, אנו נתקלים ביותר ויותר בני נוער עולים – יחידים או קבוצות – החיים בניתוק ובניכור מן המסגרות הפורמליות והלא-פורמליות הקיימות בקהילה לבני גילם.

נכון לסוף שנת 2004 נמצאים בישראל כ-293,000 בני נוער עולים שהגיעו לארץ בין השנים 1990–2004, והם מהווים כ-13% מכלל בני הנוער בארץ. רובם הגיעו לארץ ממדינות חבר העמים, וחלק ניכר

סנ"צ סוזי בן-ברוך, ראש מדור נוער במשטרת ישראל

עוללה

מדרך חדשה

היקף המטופלים במערכות של שירותי רווחה וחינוך תומכים – שיעור גבוה במיוחד (כ-20% ויותר) מבני הנוער העולים מטופלים בשירותי “האגף לנוער, צעירים ושירותי תקווה” ובשירותים אחרים.

גורמי סיכון

בני הנוער העולים חשופים למצבים של סיכון בסביבה החברתית של בני הנוער. מקובל לחלק את גורמי הסיכון הללו לכמה “מעגלים”, כמפורט להלן.

גורמי סיכון הקשורים לבני הנוער עצמם

א. **רכישת השפה העברית** – אחד הקשיים שבני הנוער העולים נתקלים בהם הוא אי-שליטה מספקת בשפה העברית. הקשיים ברכישת השפה משפיעים על הצלחתם בלימודים, על השתלבותם החברתית ועל תחושת ההשתייכות שלהם לקהילה הרחבה.

ב. **תחושת ניכור וקושי בגיבוש הזהות** – גורמים אלה קיימים הן בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה, בעיקר בשל השוני בצבע העור, והן בקרב בני נוער יוצאי מדינות חבר העמים, בעיקר בקרב אלה שזהותם היהודית אינה ברורה.

מבין אלה הגיעו מקווקז ומבוכרה. קבוצה ייחודית נוספת הנכללת בקרב בני הנוער העולים היא יוצאי אתיופיה.

מספר הילדים העולים המגיעים מדי שנה נמצא בירידה קבועה (מ-54,051 בשנת 1990 ל-15,106 בשנת 2000 ול-6,412 בשנת 2003).

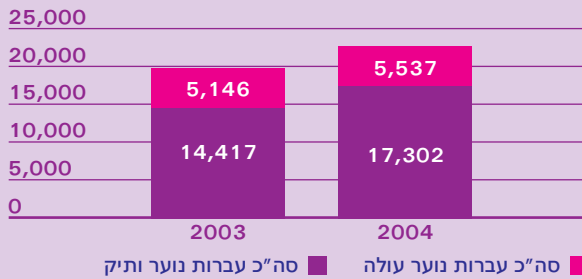
אינדיקטורים של סיכון

ככלל, בני נוער עולים מצויים בסיכון מוגבר בשל ההיחשפות למשבר גיל ההתבגרות ולמשבר ההגירה כאחד. קיימים מגוון אינדיקטורים של סיכון המדגישים עובדה זו: שיעורי הנשירה הגלויה, שיעורי הפשיעה והיקף המטופלים במערכת שירותי הרווחה והחינוך.

שיעורי הנשירה הגלויה – הנשירה הרשמית של תלמידים ממערכת החינוך מתרחשת בכיתות ט–יא. למן שנות התשעים חלה ירידה באחוזי הנשירה, וכיום אחוז הנשירה עומד על 6.2%. למרות השיפור שחל באחוזי הנשירה, נותר עדיין פער גדול, המגיע עד כדי פי שלושה, בין אחוז התלמידים הנושרים מקרב אלה שעלו בתחילת שנות התשעים לבין שיעור הנושרים בקרב הוותיקים. פער זה גָדל ככל שמצמצמים את הבדיקה לקבוצת עולים ששווה זמן מועט יותר בארץ.

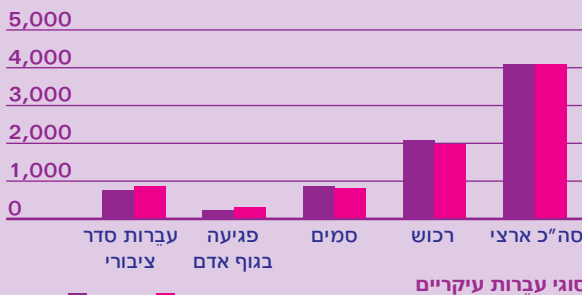
שיעורי פשיעה – בשנים האחרונות חלה עלייה משמעותית בשיעורי הפשיעה בקרב הנוער העולה בהשוואה להיקף הפשיעה בקרב בני נוער ישראלים ותיקים. לדוגמה, בשנת 2000, 23% מסך התיקים הפליליים של בני הנוער היו של בני נוער עולים, והם היוו יותר מרבע ממספר החשודים

**נספח 1: תיקים פליליים (פ.א. בלבד) של נוער עולה
ושל נוער ותיק בשנים 2003-2004**

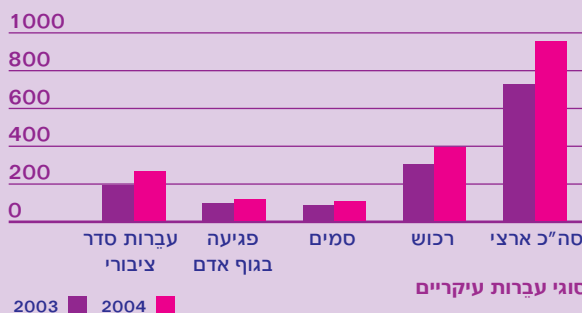
מעיון בתרשים עולה כי בשנת 2003 היוו העברות של בני הנוער העולים כ-26.30% מכלל העברות של בני הנוער. בשנת 2004 חלה ירידה קלה, ושיעור העברות של בני הנוער העולים מתוך סך העברות היה 24.24%.

**נספח 2: עברות של נוער עולה מברית המועצות
לשעבר לפי סוג העברה**

בעברות סדר ציבורי חלה בשנת 2004 עלייה של 10.7% בהשוואה לשנת 2003 בקרב נוער עולה מברית המועצות לשעבר. במקביל חלה אצלם בשנת 2004 עלייה של 18.8% בעברות מסוג פגיעה בגוף אדם (אלימות) בהשוואה לשנת 2003. לעומת זה חלה אצלם בשנת 2004 ירידה בעברות רכוש (-5.6%) וכן בעברות סמים (-0.4%). בסך העברות הארצי של נוער עולה מברית המועצות לשעבר (נתון הכולל גם עברות נוספות שאינן מופיעות כאן) לא חל שינוי משמעותי בין שנת 2003 לשנת 2004.

נספח 3: עברות של נוער עולה מאתיופיה לפי סוג העברה

כפי שניתן לראות בתרשים, בין שנת 2003 לשנת 2004 חלה עלייה משמעותית בכל סוגי העברות שביצעו בני נוער עולים מאתיופיה. בעברות סדר ציבורי חלה עלייה של 34%, בעברות של פגיעה בגוף אדם חלה עלייה של 38.5%, בעברות סמים חלה עלייה של 42.2%, ובעברות רכוש חלה עלייה של 26.4%. בסך הכל נרשמה משנת 2003 לשנת 2004 עלייה של 31.6% במספר העברות שביצעו בני נוער עולים מאתיופיה.

גורמי סיכון שמקורם במעגל המשפחה הגרעינית

המשפחה מהווה גורם תמיכה מרכזי לנוער. לתהליך הקליטה של ההורים יש תפקיד משמעותי בתחושת הרווחה הכללית של הילד עצמו. להלן כמה גורמים בהקשר המשפחתי שעלולים להציב את הנער העולה בסיכון:

- תחושת מצוקה של ההורים;
- מקורות הכנסה מצומצמים;
- משאבי השכלה דלים של ההורים וידע דל שלהם בשפה העברית;
- הגברת הפער הבין-דורי;
- מאפיינים מבניים ייחודיים של המשפחות.

במשפחות יוצאות מדינות חבר העמים, ההחלטה על העלייה התקבלה לעיתים קרובות ללא שיתוף הילדים. העלייה לא מרצון מעצימה את הקשיים הנלווים לפקדה מארץ המוצא ומהחברים.

**גורמי סיכון שמקורם במעגל הבית-ספרי,
במסגרות פנאי ובקבוצת השווים**

מערכת היחסים בין נוער עולה לבין נוער ותיק הינה מורכבת. אנשי חינוך ומטפלים שונים מדווחים על קונפליקט הולך ומתעצם, עד כדי יחסים של עוינות והעדר נכונות לקיים דיאלוג. בהקשר זה ניתן לזהות שתי בעיות מרכזיות:

א. הצוותים החינוכיים במסגרות החינוכיות אינם מקבלים תמיד את ההדרכה והליווי המקצועיים המתאימים שיאפשרו להם להתמודד בצורה טובה עם הבעיות המיוחדות של בני הנוער העולים.

ב. השימוש של נוער עולה בשירותי הקהילה, ובעיקר במסגרות לפעילות פנאי בשעות אחר הצהריים, הינו מצומצם בהשוואה לשימוש של נוער ישראלי ותיק.

התערבותן והתמודדותן של המערכות השונות עם הקשיים המתעוררים במעגלי הסיכון השונים יכולה להוביל לשילוב מוצלח יותר של בני הנוער העולים, ולהגדלת סיכוייהם להצליח במסגרות שונות.

פתח לתקווה

על אף כל הנתונים שהובאו לעיל, יש לזכור שרוב רובו של הנוער העולה נקלט באופן המבליט את יכולתו האדירה להשתלב בקרב אוכלוסיית הוותיקים. מדובר בנוער וצעירים שמעוררים בנו את התחושה כי הם הגיעו למקום הנכון, ורובם חשים בעצמם כי הם נקלטים היטב.

אותם בני נוער עולים המעורבים בכ-25% מפשיעת הנוער בארץ הינם קומץ שיש לטפל בו באופן מערכתי והוליסטי ולעשות את המירב כדי לסייע בקליטתו. תוכנית "מסיכון לסיכון", המתקיימת כיום ב-12 יישובים בארץ, הינה מפנה מרענן שעשוי להציל רבים מקרב בני נוער אלה.

יש לציין באופן מיוחד שאנו במסגרת עדים ל-5,000 מתנדבים מקרב העולים. עשייתם ניכרת במשמר האזרחי, ומעניקה לכולנו את התחושה כי אנו באותה סירה וכי ההשתלבות הינה הצעד הנכון.

במחקר שנערך על אודות עבודת היישוג בשירות לנוער וצעירים (פרידמן ובנדס-יעקב, 2003) נמצא כי עובדי נוער וצעירים רואים כיעד מרכזי בעבודתם את הבאתם לטיפול של בני נוער וצעירים מנותקים (בכללם נוער עולה) באמצעות יישוג, תוך יצירת יחסים המבוססים על אמון וקשר בלתי-אמצעי. עם זאת, צוין במחקר כי קיימת עמימות בנוגע ליישוג כמסגרת מושגית העומדת בפני עצמה. עמימות זו באשר ליישוג ולדרך יישומו הובילה לצמצום ביחידות הזמן שהקדישו עובדים סוציאליים של נוער וצעירים לתחום היישוג המעשי, ומאידך גיסא התרבו יחידות הזמן שהוקדשו לטיפול פרטני בנערים עולים שגילו הניעה (מוסיווציה) לטיפול.

לפיכך נשאלת השאלה כיצד ניתן לפזר את העמימות ביחס ליישוג, ובפרט מהם מרכיבי התפקוד וכיצד ניתן לשזור אותו במודל עבודה שלם שיאפשר לעובדים לדעת מהם הקווים המנחים בעבודת היישוג, מחד גיסא, ויאפשר למסגרת הפיקוח לבנות מדדים לבדיקת תוצאות היישוג, מאידך גיסא.

היישוג כמתודה טיפולית

בעבודה עם נוער עולה במסגרת השירות לנוער וצעירים במשרד הרווחה

שבי אהרון, עובד סוציאלי,

מפקח מחוז באר שבע והדרום, השירות לנוער וצעירים, משרד הרווחה

עבודת היישוג כמתודה טיפולית – טיפול קצר-מועד

עובדי נוער וצעירים עסקו בעבר (על פי כישוריהם) באיתור נוער מנותק ובהתערבות חינוכית וחברתית עימם (לוי, 2003). כיום רובם המכריע של העובדים בשירות הינם עובדים סוציאליים שהכשרתם המרכזית היא טיפול קידום ושינוי מצבו של הנוער המנותק, תוך הבאת כישוריהם הטיפוליים לידי ביטוי מרבי. המשתנים שצוינו לעיל מחדדים להערכת את הצורך להגדיר את היישוג בצורה רחבה יותר כטיפול סוציאלי בשטח – בקהילה (קליניקת רחוב) – קרי, התערבות שיחתית קלינית קצרת-מועד במסגרת הקהילה. מושג זה כולל תהליך מתפתח: איתור אוכלוסיית היעד וחיזור אחריה; בניית קשרי אמון; איסוף מידע; ביצוע טיפול סוציאלי בשטח; שילוב במסגרות לימוד, תעסוקה ושירות צבאי; ולבסוף, בדיקה והערכה של תוצאות הטיפול.

טיפול סוציאלי דינמי קצר-מועד

טיפול מוגדר כהתערבות מילולית במצב מאובחן הנעשית באורח מתוכנן בניסיון לחשוף את הלא-מודע של המטופל ולהרחיב את טווח חופש הבחירה שלו תוך מיצוי הפוטנציאל הגלום בו.

טיפול סוציאלי דינמי קצר-מועד במסגרת היישוג עשוי להיות כלי יעיל בעבודה עם נוער מנותק עולה. המידע הראשוני על אודות נערים עולים מנותקים, שחלקם גם מסוככים בפלילים, מובא לידיעת עובדים

יישוג (reaching out) מוגדר כ"יצאה אל" אוכלוסיית היעד (נוער מנותק) במקומות ובזמנים שבהם היא פועלת, והוא מבטא את נכונותו של המטפל להגיע אל המטופל המיועד תוך ויתור על ההגנות הממסדיות.

היישוג אינו פעולה טכנית, אלא תהליך פעיל שבמהלכו המטפל יוצר קשר עם הנער או הצעיר המנותק במטרה להפוך אותו מלקוח פוטנציאלי למטופל.

היישוג המופעל על ידי העובדים הסוציאליים של השירות לנוער וצעירים הינו מהות מרכזית ביחידה, ולאורך השנים הוקדשה חשיבה רבה במטרה להבנות תחום זה. במהלך העבודה עם בני נוער עולים מנותקים (בעיקר מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה) התחורר כי קשה לקיים ולבסס עימם עבודה טיפולית מובנית לאורך זמן אשר תוביל לתפוקות ראויות. נמצא כי חלק מהם נמנעים מלצרוך שירותים טיפוליים ומלחבר לגורמי טיפול מסיבות של זרות תרבותית, קושי בנגישות וחוסר ידע לגבי מקצועות הטיפול ודפוסי העזרה הקיימים בישראל. כמו כן, בתחום התוכן הטיפולי קיימת התנגדות של נערים עולים לחשיפה הרגשית שהתהליך הטיפולי מצריך. התנגדות זו מביאה לידי כך שחלק מהנערים העולים המנותקים בוחרים בתחילה לא לדווח למטפלים שלהם על קשייהם במסגרות הלימוד והתעסוקה שבהם הם נמצאים, ובהמשך הם אף מנתקים את הקשר הטיפולי ומוצאים מפלט במסגרת חבורת רחוב עבריינית.

סוציאליים של נוער וצעירים מגורמים מגוונים, ביניהם: קציני ביקור סדיר, קציני מבחן לנוער, עובדים סוציאליים של מחלקות הרווחה, גורמי משטרה ופעילים קהילתיים. המידע שנמסר לעובדים הסוציאליים כולל את שמותיהם של הנערים ומידע על אודות הזירות (אזורים, מתחמים) שבהן הם מתרכזים במסגרת חבורת הרחוב.

את הקשר הראשוני העובד הסוציאלי עשוי ליצור על ידי פנייה טלפונית, ביקור בית יזום ו/או יציאה אל הזירה שבה הנערים שוהים (גנים ציבוריים, בתי קפה שכונתיים, קניונים עירוניים). בשלב ההיכרות ויצירת הקשר הראשוני הוא עשוי לנקוט אחת משתי דרכים: פנייה ישירה לנער והצגת תפקידו של העובד הסוציאלי של נוער וצעירים כעובד נוער המבקש לסייע וליועץ בפתרון קשייו של הנער בכל הנוגע למערכת החינוך או התעסוקה שממנה נשר; או פנייה לנער והצגת תפקידו של העובד הסוציאלי של נוער וצעירים כעובד נוער המנסה לעניין את הנער בהשתלבות בפעילות האטרקטיבית הקבוצתית הנעשית במוקד הטיפול (פעילות בתחומים של ספורט, מוזיקה ואומנויות). לאחר התהליך הראשוני של היכרות ובניית יחסי אמון, לנער, במסגרת היישוג, להשתלב בטיפול סוציאלי קצר-מועד מובנה בשטח עצמו. הטיפול אמור לכלול 10 מפגשי טיפול, בהתאם לתפיסה שלפיה "הזמן הינו כח המפעיל את הטיפול" (שפלה, 1993). הטיפול מבוסס על העקרונות הבאים: אמפתיה, אבחון מהיר של הבעיה המרכזית ויצירת ברית טיפולית טובה.

יישום טיפול קצר-מועד במסגרת היישוג בשטח מבטא מוכנות של העובד "להגיע אל" המטופל הנער העולה – תוך יצירת ברית טיפולית עימו בסביבתו הטבעית. דרך זו מעצבת דפוסים של אמון ופתיחות בין הנער והעובד הסוציאלי, ומצמצמת את חשדותו של הנער ביחס לטיפול. נוסף על כך, בשטח העובד יכול לגבש הערכה מהימנה יותר ביחס למצבו של הנער (לצפות בנער במסגרת חבורת הרחוב, לערוך ביקורי בית). על סמך הערכה זו, תוך הסתייעות בחומרים האבחוניים הנוספים שבידו, יוכל העובד לקבוע את כיווני הטיפול הנדרשים.

בתחום התוכן יתמקד הטיפול, בין היתר, בקושי הרגשי והתפקודי המלווה את הנער העולה (קשיי קליטה, משבר זהות, פגיעה בדימוי העצמי עקב משבר העלייה, בעיות בזהות הדתית או הקהילתית ועוד). טיפול מעין זה מחייב את העובד הסוציאלי של נוער וצעירים להיות פעיל, ותוך כדי התהליך הטיפול לקיים פעילות של תיווך במטרה לשלב את הנער המנותק במסגרת של לימודים או תעסוקה על פי הנדרש.

סיום הטיפול, בתום מספר המפגשים שנקבעו, אמור לעסוק בפרדה ובזיקתה לפרדות שחוו חלק מהנערים מארצותיהם ומבני משפחה שנותרו בארצות המוצא, ובמקביל בנייתו של הישגי הטיפול והיעדים שלא הושגו.

אין ספק שתהליך טיפולי זה מתנהל בסביבת עבודה מורכבת, המצריכה קבלת החלטות טיפוליות סבוכות הנוגעות בקביעת מקום הטיפול, בהשגת פרטיות, בצמצום הפרעות סביבתיות, בקביעת מוקד הטיפול ועוד. עם זאת, תהליך זה מאפשר להערכתו יצירת אווירה טיפולית אותנטית.

תהליך המתואר הינו כלי מרכזי בטיפול בנער העולה. בד בבד העובד פועל לשילוב של הנער המנותק במסגרת חינוכית או תעסוקתית. כשלב ביניים ישולב הנער במוקד הטיפול המופעל על ידי השירות ביישוב, בפעילות שעניינה למידה, הכשרה מקצועית, העשרה וחינוך (קורסי טכנות, השלמת השכלה, קורסי ספרות, קורסי נהיגה, סדנות למניעת אלימות ושימוש בסמים, סדנות בתחומי אומנות וספורט). כמו כן ינתן לנער סיוע פרטני על פי הנדרש (תקציב אישי לרכישת ביגוד, דמי נסיעות, טיפול שיניים וכו'), שיתוקצב על ידי השירות לנוער וצעירים.

לסיכום

הגדרת היישוג באופן רחב כטיפול סוציאלי קליני קצר-מועד במסגרת הקהילה, הכולל איתור ותיווך, תאפשר לראותו כמהות בעלת מאפיינים ייחודיים. דבר זה מצריך בנייה של מודל עבודה שילכול בסיס תיאורטי לתורה טיפולית העומדת בפני עצמה.

יישוג, או טיפול סוציאלי בשטח כמצוין, כבר מופעל על ידי חלק מהעובדים הסוציאליים של נוער וצעירים. עובדים אלה עברו אף השתלמות בנושא, והדבר בא לידי ביטוי בעבודתם הטיפולית בכלל ובעבודתם עם נוער עולה מברית המועצות ומאתיופיה בפרט.

מדיווחי העובדים עולה כי הפעלת מודל היישוג המתואר שדרגה את העבודה הטיפולית עם נוער עולה בכל הנוגע ליצירת אמון וגיבוש ברית טיפולית. כמו כן ניכר כי גברה נכונותם של הנערים להירתם לטיפול ולראותו כמסגרת פעולה שעשויה להניב שינוי חיובי במצבם. ניכר כי מפגשי הטיפול נתפסים כידידותיים וכמשמעותיים יותר לגבי הנערים, וכי הם מסייעים לחלקם בהשגת תפוקות התנהגותיות (כגון שילוב במסגרת תעסוקה והפסקת פעילות פלילית ושימוש בסמים) הנכללות במסגרת יעדיהם של העובדים בשירות.

מקורות

דסברג, ח' (1987). פסיכותרפיה קצרת מועד. ירושלים: מאגנס.

לוי, א' (2003). מחזון למציאות – תהליך בניית חזון מקצועי לשירות לנוער וצעירים במשרד העבודה והרווחה. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, 17, 107-129.

פרידמן, י' ובנדס-יעקב, א' (2003). עבודת היישוג בשירות לנוער וצעירים במשרד העבודה והרווחה. מכון סאלד.

שפלה, ג' (1993). פסיכותרפיה מוגבלת בזמן. ירושלים: מאגנס.

הספורט

נחום כץ

מנהל כפר הנוער "הדסה נעורים"

כגורם מסייע בקליטת עלייה

מכיוון שגורמי ההצלחה טרם נחקרו באופן שיטתי ויסודי, איננו יכולים להכריע בסוגיה זו. מה שניתן בכל זאת לומר בוודאות הוא שבקרב התלמידים המשתתפים בפרויקט הנשירה נמוכה יותר, ההישגים הלימודיים גבוהים יותר, ובעיות המשמעת והשימוש לרעה בחומרים נפוצים פחות. אצל תלמידים אלה הובחנה התמתנות של התנהגויות חריגות, הם תלמידים שקטים ורציניים יותר, הם משתלבים טוב יותר במערכת והם חשופים פחות לבעיות התנהגות שונות. בכל ההיבטים האלה קיים פער בולט בינם לבין חבריהם העולים אשר אינם משולבים בפרויקט הספורט. גם פארח שרוף (עבודת מאסטר) מצא קשר בין עיסוק בספורט לבין חוסר עניין בסמים (ראו מחקרי הרשות למלחמה בסמים). מחקרים שנערכו באירופה מצאו אף הם קשר שלילי בין שימוש לרעה בסמים לבין עיסוק בספורט (מידעון מספר 6, הרשות למלחמה בסמים, "מה חדש במרכז המידע 4").

לוח הזמנים הקשיח, העקביות וההתמדה הנדרשים, המשמעת הנאכפת באימונים, ההכרח להקפיד על דיאטה מסוימת – כל אלה ועוד יוצרים בסופו של דבר אורח חיים ומסגרת מחייבים. על אלה נוסף הקוד החברתי שהתפתח בין חניכי הפרויקט, המחייב אותם בעמידה בסטנדרטים גבוהים של עקביות, התמדה, נכונות, מאמץ והגינות. כל אלה מסייעים בסופו של דבר להעלאת הדימוי העצמי של הנער או הנערה, לחיזוק האמון שלהם ביכולתם, ובסופו של תהליך – להצלחה.

לחוויות ההצלחה עצמה שמור מקום של כבוד בנתיב הקליטה. לתלמידות ותלמידים שחוו כשלונות ועלבונות קודמים – או שלא הצליחו, מסיבות שונות, לחוות הצלחה – דרושה חוויה מתקנת של הצלחה במישור כלשהו, יאה אשר יהא. במקרה זה, ההצלחה בספורט, המגיעה בזכות ההתערבות המקצועית והמסגרת העוטפת והמדורגת של פנימיית האתלטיקה, הינה הניצן הראשון המוביל את תהליך הצמיחה. אחרי ההצלחה הראשונה, עם התהילה ותחושת הסיפוק והגאווה הנלווים אליה, נוצר אפקט הילה שהופך את ההמשך לקל יותר. עם תחושת ההצלחה וחוויות ה"אני מסוגל" הראשונה, תחושת המסוגלות והאמון העצמי גוברים גם בתחומים האחרים. ההצלחה בלימודים ובהשתלבות הכללית אינה מאחרת להגיע.

נוסף על כך, ניתן לציין בבירור שהפרויקט הזה הציל, לפחות אצלנו, מספר לא קטן של נערות ונערים ממוצאים ומרקעים שונים, כולם עולים חדשים, משוליות חברתית ומכשלונות חוזרים ונשנים שהיו מנת חלקם לפני הצטרפותם לפרויקט היוקרתי.

באשר להתערות החברתית ברקמת החיים הישראלית – דהיינו, נטילת אחריות, יוזמה והובלה בתחום זה – איננו יכולים להצביע עדיין על הישגים מרשימים. לפי שעה ההיבט המרכזי אצל החניכים הללו בכפר הוא הישגיהם האישיים המרשימים, התחזקות הדימוי העצמי שלהם, רכישת הרגלי משמעת עצמית, חיזוק ההתמדה וההצלחה בלימודים.

לסיכום, אפשר לומר בוודאות שפרויקט הספורט בכפר תורם לקליטתם של עולים – חניכים ומורים מאמנים כאחד. על מנת לומר שהספורט אחראי באופן ישיר לתרומה זו נצטרך עוד לחקור את הנושא לא מעט, ואולי אף הגיע הזמן לכך.

לרשימת מקורות וקריאה מומלצת ניתן לפנות למחבר.

במערכת החינוך הפנימייתית נקלטים עולים חדשים רבים. לעיתים קרובות הפערים התרבותיים, הערכיים והלימודיים שיש לגשר עליהם, למען קליטה טובה בחברה ובמערכת החינוך, הינם גדולים, וזאת נוסף על קשיי הקליטה הרגילים של כל עולה חדש. הכותב מדבר ממקור ראשון, בהיותו עולה שעבר את התהליכים הללו בגיל דומה. לעיתים אחוז העולים הגבוה במוסדות אלה מהווה אתגר ממשי המצריך יכולת התמודדות מותאמת ומקורית.

אין דרך אחת להצלחה – דבר זה ידוע. לפעמים הדרכים המובילות אל ההצלחה נובעות מתכנון מדוקדק ויסודי המבוסס על תיאוריה מוצקה, ופעמים אחרות מגלים "תרופה" בדרך אקראית. כך או כך, מתברר מהשטח כי תלמידים עולים אשר עוסקים בצורה נמרצת בספורט משתלבים הן בתחום החברתי והן בתחום הלימודי בבית הספר – ובמקרה שלנו בכפר הנוער – טוב יותר מחבריהם העולים שאינם משולבים בפעילות ספורט נמרצת כזו.

אולם בטרם אציג את תרומתו של העיסוק בספורט להשתלבותם של תלמידים עולים במערכת החינוך ובחברה בישראל, אפתח בכמה סייגים, אקדמיים ומעשיים כאחד. הדברים המובאים כאן נכתבים מנקודת מבטו של מנהל כפר נוער שבו פרויקט העוגן המוביל הוא העיסוק באתלטיקה קלה. כפר הנוער "הדסה נעורים" התברך בפרויקט מעולה, אשר מניב כבר שנים אחדות מדליות רבות, תוך הקפדה על הצטיינות של התלמידים בספורט ובלמודים כאחד.

בפרויקט משתתפת אוכלוסייה של עולים חדשים, אשר חלקם נמצאים בארץ חודשים ספורים בלבד וחלקם נמצאים כאן כבר שנים אחדות. מדובר במרכז הלאומי לפיתוח אתלטים צעירים, המטפח כ-108 ספורטאים מצטיינים (המספר גדל מדי שנה), רובם המוחלט עולים מחבר העמים, מ-24 מדינות, בנים ובנות גם יחד. התלמידים המתחנכים בפרויקט מתאמנים פעמיים ביום באימונים מפרכים, תחת עינם הפקוחה ובהדרכתם המקצועית מאוד של מאמני אתלטיקה מהטובים בארץ, רובם המוחלט עולים חדשים אף הם. בהיבט זה מדובר בפרויקט ייחודי בארץ.

עם זאת, איני יכול לומר בוודאות, בוודאי לא ברצינות מחקרית, שהספורט הוא האחראי הבלעדי להשתלבותם של העולים, תלמידים ומאמנים כאחד. ייתכן כי עצם היות הפרויקט משמעותי כל כך ועצם העובדה שהוא זוכה בתשומת לב ובמשאבים רבים כל כך באופן יחסי הם הגורמים המובילים להשתלבותם המוצלחת. אפשר גם ששיטת ה"קבוצתונים" הנהוגה אצלנו היא המפתח להצלחה. דגם זה נשען על מודל המשפחתון המוכר, אשר מיושם זו השנה השנייה בכפר, בהיקף הולך וגדל, וכולל את כל העוסקים באתלטיקה. בדגם זה הוקטן גודל הקבוצה לחמישה עשר חניכים לכל היותר, וכל קבוצה מודרכת על ידי זוג נשוי עם ילדים אשר גרים יחד עם הקבוצה.

מאידך גיסא, אפשר לומר, כסיעון נגדי לאפשרויות שהועלו לעיל, כי הספורט הוא אכן האחראי לקליטה המוצלחת. אפשר לטעון כי אל הפרויקט מצטרפים מלכתחילה תלמידים הבאים ממשפחות המעודדות הישגיות אישית ועיסוק בספורט, או כאלה הבאים מבתים שקיימת בהם משמעת עצמית ומסגרת, ולפיכך קליטתם קלה יחסית.

הצעות שאפשר

יהושע איילון, לשעבר מרכז משימות חינוך, רשות חסות הנוער, משרד העבודה והרווחה, ירושלים

- ◀ הפעם, לנוכח נושאו של העלון הנוכחי (נוער עולה) ולא כבדרך כלל, המדור מציע, לצד הצעות שאפשר לנסות, גם המלצות בנוגע לפעולות שכדאי להימנע מהן. המדור מעוצב בתבנית של אמירות תמציתיות, ואם יידרשו הרחבות, יוכל הקורא הנבון לעשותן בכוחות עצמו:
- ◀ הנה מה שמדריך חינוכי יכול להגיד לחניכו, עולה חדש, העומד המום מול יתרונו הגדול של הילדים ה"ילידים" בשילוב חברתי-תרבותי או בהשכלה: "שמע, החברה האלה לא עולים עליך בשום דבר, ואתה יכול לעשות כל מה שהם יכולים. יש להם יתרון כי הם יצאו לדרך לפניך. עם מאמץ ועבודה אתה יכול להשיג אותם ואפילו לחלוף על פניהם!"
- ◀ עובדת היות הנער עולה חדש גורמת לו קשיים אובייקטיביים שעל המחנך לסייע לו בנטרולם, אך גם מזכה אותו בתירוצים לא מעט, שגם אותם המחנך צריך לעזור לו לנטרל.
- ◀ העש נמשך אל האור גם אם בסוף הוא נשרף בו. כך, הנער העולה נמשך אל ה"קניון": את העובדה שאין לו קטנוע בחנייה הוא יכול לתרץ, לעצמו ולסובבים אותו, בכך שהוא "גר קרוב", אבל העובדה שאין עליו טלפון סלולרי, ואפילו לא הסכום העלוב לפיצה+קולה – זאת כבר בעיה שעלולה להעלותו הרהורי חטא.
- ◀ ספרו לנערים, העולים החדשים, כי התקומה הישראלית וההתיישבות בישראל הינן מפעלם של עולים חדשים. ספרו להם שכמעט כל צבר הוא בנו או נכדו של עולה חדש. הגידו להם שהעלייה היא נשמת אפה של המדינה, וכי כל עלייה, מכל תפוצה ותקופה, תרמה תרומה ייחודית לישראליות. לבסוף, השמיעו להם את אריק איינשטיין ב"שיר השירה".
- ◀ כמה זמן אדם נחשב לעולה חדש? תשאלו את האדם! אחד יגיד לכם כבר אחרי שנתיים כי הוא ישראלי לכל דבר ועניין, ואחר ימשיך להיות עולה חדש עדי-עד. אמי זכרונה לברכה, אפילו אחרי שגרה שישים שנה בישראל, נותרה בעצם אוסטרית שגרה במקרה בגבעתיים.
- ◀ לעיתים היחס אל העולים החדשים מזכיר לי מחזה שראיתי פעם ברחוב: רכב גרר, מלווה על ידי שוטר, העמיס על גבו רכב שחנה במקום אסור והחל לנסוע. לפתע הגיח בעל הרכב, רץ לצד הגרר וקרא אל השוטר: "עצור בבקשה, זה אוטו חדש!" "אז תתחדש", פלט השוטר באדישות ונסע...
- ◀ ישראלי שמסתייג מהעולים החדשים מסתייג גם מהוריו או מסביו וסבותיו או מהוריהם. ישראליים לא מעטים מפגינים יחס מסויג כלפי העולים החדשים כי לדעתם המדינה משקיעה בקליטתם משאבים רבים יותר משהיא משקיעה בהשאת הצעירים הישראלים בארץ.
- ◀ ידוע שבגולה – למרות הרצון הבסיסי להתערות, בין שהיינו בפולין, במרוקו או בתימן – כינו אותנו "יהודים", ואילו כאן, במולדת, למרות הרצון להתערות, נהפכנו לפתע ל"מרוקאים", ל"פולנים" ול"תימנים". מה יעשה המחנך לנער ישראלי שכינה נער עולה "רוסי מסריח" או "אתיופי מלוכלך"? לא יהסס לכנותו "ישראלי מכוער", ויסביר: זו אינה קללה, זו עובדה.
- ◀ כאשר חניכים אומרים לנער עולה חדש משפט כגון "אתה לא נולדת פה ואתה לא משלנו", אתה המחנך התערב, ובנוכחות כולם אמור לו כך: "הם צודקים ולכן אתה עולה פה על כולם, כי אתה ומשפחתך בחרתם לעלות ולחיות בישראל, ואילו כל אלה סתם נולדו כאן." (דברים דומים, המבליטים את הבחירה, אומרים לעיתים הורים לילדים מאומצים).
- ◀ לא יזיק כלל דיון שייזום המחנך בשאלה אם ניתן לשפוט מהי תרבות "נעלה" יותר, ואיזו תרבות, איזה אורח חיים ואיזו רמת חיים מעניקים אושר וסיפוק רבים יותר. נכון שלנער עולה מערבות סיביר או מאתיופיה קשה יותר, בתחילה, בכיתת הטכנולוגיה והמתמטיקה, אבל ספק רב אם נער ישראלי יצליח לשרוד יום אחד בערבות סיביר או באתיופיה!
- ◀ יש בני נוער אתיופים המנסים להיראות ולהתנהג כאפרו-אמריקאים (אפילו עד כדי אימוץ כינוי אמריקאי) מתוך הנחה שזה הטוב ביותר שהם יכולים לעשות בישראל לנוכח צבע עורם. מומלץ שהמחנך יראה בכך הגנה לזמן קצוב, שלא רצוי להתמודד איתה חזיתית, אך המטרה היא להחזיר אליהם בעתיד את הגאווה בשמם ובמוצאם.
- ◀ יש לי חדשות טובות למדריך החינוכי המחפש דרכים לסייע לנוער העולה מאתיופיה להשתלב בחברת הנוער במוסד החינוכי: מעיון באמצעי התקשורת השונים ומהתבוננות על הפנימיות נראה לי שהעניינים מסתדרים לא רע מעצמם, מכיוון שבני הנוער סובלניים הרבה יותר וגזעניים הרבה פחות מן המקובל בחברת המבוגרים הנורמטיבית.
- ◀ אם קורה שיש בקבוצה מדריך חינוכי עולה מחבר העמים או מאתיופיה וגם כמה חניכים מאותו מוצא, אני ממליץ למדריך לא לדבר אל החניכים – כיחידים או כקבוצה – בשפתם, וזאת משתי סיבות: ראשית, אין בכך צורך – החניכים לומדים ומשתלטים על העברית מהר מאוד; שנית, הדבר עלול ליצור

קוראים שואלים - מומחים משיבים

יואב שאול, מפקח אגף בכיר לחינוך פנימייתי במשרד החינוך, ירושלים

האם נכון לשתף חניך בישיבה עם הוריו שאינם מבינים עברית?

ההורים הוזמנו לדון בנושאים הקשורים לתפקודו של בנם בכפר. זו מטרת הדיון. הבן הוא מושא המעמד.

יש מחנכים המזמנים את ההורים במטרה לדווח להם על "חטאיו של הבן". הם נוהגים להתריע לפניהם כי אם הבן לא ייטיב את דרכיו, אזי...

הליך כזה אינו רצוי.

לעיתים החניך אינו נוכח בדיון ואינו שותף בקבלת ההחלטות לגביו. לכן גם סביר להניח שהוא לא ירצה לשתף פעולה.

התוצאות הטובות ביותר מתקבלות כאשר החניך הוא מרכז הדיון ומהווה שותף בקבלת ההחלטות לגביו. אולם הניסיון מלמד כי קשה להגיע למצב כזה. כאשר חניך מזומן לדיון, הוא תופס זאת כעונש. הוא מתבייש, פוחד, מבוהל, מאוים וחש חוסר שליטה. במצב כזה, גם אם הוא נוכח, הוא אינו מתפקד כצד בדיון. הוא מחריש, מתגונן, מתקיף ואינו מרגיש חלק מן השיחה.

כאשר מושא הדיון הוא חניך עולה חדש שהוריו אינם בקיאים בעברית, יש יתרון משמעותי בהזמנת החניך לדיון. הצורך בתרגום יוצר הזדמנות מצוינת להשגת מטרות רצויות:

▶ כתנאי לתרגום המסר, החניך חייב לשמוע ולהבין את הנאמר לגביו, שאם לא כן לא יוכל לתרגם. תהליך התרגום אינו פשוט. מלבד התוכן המילולי צריך להעביר באופן דו-סטרי גם את משמעות המסר. מבלי משים מתפתח דיאלוג בין החניך להורים. עצם הדיאלוג מהווה מטרה חשובה.

▶ כאשר המחנך אינו זה המנהל את הדיון, האחריות עוברת לחניך: הוא שומע, מעבד את הנאמר, קובע מה וכיצד לבחור בתרגום המתאים לו. הוא שולט במצב ולפיכך נוטל אחריות – זו מטרה נוספת.

▶ כאשר הדיון מתנהל בשפה ובמנטליות שאינה נהירה להורים, סביר להניח שהם יחושו נחותים ואולי גם מושפלים. יהיה להם קשה כי עליהם להיות שותפים. השגת שותפות פעילה של ההורים הינה מטרה נוספת.

▶ הליך התרגום כשלעצמו מאפשר לחניך ולהוריו לחזק את הקשר ביניהם ולהדקו. הילד חש שהוריו והסגל החינוכי זקוקים לו וכי יש לו תפקיד משמעותי.

אחת המטרות בטיפול משפחתי היא להוביל לשחרור של חסמי תקשורת בין בני המשפחה. מצב של צורך בתרגום יוצר הזדמנות מצוינת ליצירת תקשורת כזו.

ח ד ט !

אפשר

עמותה לפיתוח שרותי רווחה וחינוך
היחידה לטיפול בנפגעי אלכוהול והימורים
 בחסות השירות לטיפול בהתמכרויות, משרד הרווחה

תחנות ייעוץ להורים, לבני נוער ולאנשי מקצוע בנושא הימורים ואלכוהול

השירות כולל: מידע • ייעוץ • אבחון • טיפול

אנו מזמינים אתכם לפנות לתחנות אלו:

רמת גן: 03-6733228; ירושלים: 02-5617118; חיפה: 04-8424030

מידע נוסף באתר: www.efshar.org.il/consulting_stations.htm

פורום באינטרנט: אתר "תפוז" (www.tapuz.co.il) ← פורמים ← אלכוהול

והימורים ← ייעוץ **אנחנו כאן עבורכם**

לנסות

מראית עין של תת-קבוצה מתבדלת, ולהגביר את הניכור ואי-ההשתלבות.

▶ "החולה – איך שלא משכיבים אותו – כואב לו". בעבר ראו שאם מפיצים את העולים בקרב האוכלוסייה, הם מתלוננים על אובדן הזהות והמסורת, ואם מקבצים אותם יחד בשכונות, הם טוענים כי יוצרים גטאות ומונעים את שילובם בחברה. במוסד החינוכי מומלץ לפעול כך שלא תהיה קבוצה "רוסית" או "אתיופית", אלא שיהיו רק קבוצות ישראליות.

▶ האם כדאי – במסגרת המאמץ לסייע לנערים עולים להשתלב בחיי המוסד החינוכי – לקיים "ערב רוסי" ו"ערב אתיופי" (הכולל מאכלים, סיפורים, מסורות, מוזיקה, פולקלור וכדומה)? בהחלט כן! ואל תשכחו להוסיף לכך גם "ערב ישראלי" (ויש עוד כמה ארצות פה ושם).

▶ ברור שקליטת הנוער האתיופי קשה בהרבה מקליטת הנוער הרוסי. הרוסים דומים לישראלים מבחינה פיזית, אפילו את המבטא הם מרכיבים, והפער התרבותי זניח. לנוער האתיופי יש קשיים רבים יותר, וההלם התרבותי שלהם עצום. דבר חשוב שעל המדריך במוסד החינוכי לעשות הוא לעורר בקרב בני נוער אלה אמפתיה והערכה כלפי הקשיים של "דור המדבר" – הוריהם.

▶ מחנך המבקש לסייע לנער עולה להיקלט מהר וחלק ככל האפשר צריך לעשות דבר אחד פשוט – לשכוח מייד שהנער רוסי, אתיופי וכדומה, ולהתייחס אליו פשוט כאל אחד הנערים.

▶ "פרונקל (מורסה) זה לא נורא, בתנאי שהוא לא על הישבן שלך": ספק אם "אחד משלנו", ישראלי מלידה, יכול באמת להבין לעומקם את קשייו של העולה החדש.

▶ פרדוקס: העולים החדשים מהווים אומנם מיעוט בחברה (אם כי העולים ממדינות ברית המועצות לשעבר מהווים כ-20% מאוכלוסיית המדינה), אבל הנוער העולה מהווה פעמים רבות רוב בפנימייה, ולעיתים הם אפילו רוב מכריע! לכן קורה לא אחת שדווקא נוער יליד ישראל חש בפנימייה כמיעוט וזקוק ליחס מיוחד!

הסתגלות או הישרדות – קליטת נוער עולה מאת יופיה

ד"ר חזי יוסף, מנכ"ל כפר הנוער ויצו,
נחלת יהודה, ועורך הביטאון אפשר

המעגל השלישי הוא המעגל האישי, הכולל בתוכו את מיקומו של המתבגר במבנה המשפחה, את רמת היציבות במסלול קליטתו, את מקורות התמיכה וההבנה בבית הספר, את משבר גיל ההתבגרות וכן מפגשים (עם בני הגיל או עם מבוגרים) ואירועים מחזקים או מחלישים.

לכל אחד מהאירועים שבהם נתקל הנער יש השפעה על התנהגותו ועל הדרך שבה הוא בוחר לבטא שמחה או תסכול. בכל התייחסות גומלין הנער מגיב בהתאם לאירוע אך גם בהתאם לניסיון שצבר ולעמדות שגיבש כלפי החברה שאליה הגיע וכלפי החברה שממנה בא (Berry, 1990).

לשלושת המעגלים הללו יש השפעה מצטברת על יחסו של הנער המהגר לתרבות המוצא ולתרבות היעד. להשפעה זו יש כמוון השלכות על הדרך שבה הוא מתנהג ומגיב.

התסכול והשפעותיו

הנער העולה מאתיופיה נוהג לעיתים לאמץ כלי התמודדות חיצוניים לשם ביטוי מצוקותיו, כגון שפה תוקפנית, שימוש בקללות וטון דיבור צעקני. אולם אין בהתבטאויות אלה הפנמה אמיתית של התוקפנות הישראלית, שכן שפת הגוף המסתגרת והכנועה עומדת בניגוד למילים ולטון הדיבור, ותואמת את קוד הכבוד האתיופי, שהינו מרכיב חשוב בתרבות העדה.

בשדה הקושי, החיכוך והמאבק שאליו נקלע הנער הוא חש כי עליו לנהל מאבק הישרדות מתמשך. הקונפליקט והייאוש הנובעים ממצוצות זו מופגנים לעיתים בדרך שנועדה להסוות את רגשותיהם האמיתיים (Brendtro, Brockenleg & Van Bockern, 1990). מורה, מטפל או עובד נוער אפקטיבי לומד לקרוא מעבר להתנהגויות אלה. בילד זועם עלינו לטפל תוך התייחסות לתכנים שמעבר להתנהגות התוקפנית. אם ברצוננו לקדם את הילד ואת ענייניו, אל לנו להתרכז רק בהתנהגותו התוקפנית, אלא עלינו לבחון את מקורותיה ולשאול: האם התנהגות זו הינה סוג של נקמה של ילד החש דחייה? האם זהו תסכול הנובע מכישלון? האם זו מרידה לשם איזון חוסר אונים?

למעשה, הנער יוצא אתיופיה נחשף במסלול הגירתו למצבים של מאבק ומלחמה. במצבי מלחמה הוא עלול לגלות קשיים בהדחת הדחפים התוקפניים (אילון ולהד, 1990).

הישרדות או הסתגלות

מאבק ההישרדות של יוצאי אתיופיה כלל קרבות מלחמה שהתנהלו במסלול העלייה וקרבת הישרדות יומיומי מול שוודים או מול רעב. במצבים כאלה מתפתחות נורמות חדשות בקרב המבוגרים. לטענת אילון ולהד (שם), הנורמות החדשות מובילות להתרופפות והגבלות ביחס לביטויים של תוקפנות פיזית ומילולית. לטענתם, ילדים – גם כאלה שכבר השיגו שלבים גבוהים של שליטה בדחפים – מועדים במצב כזה לנסיגה בהתפתחותם. בתחום הדיון שלנו, נסיגה זו תבוא לידי ביטוי בחזרה לצורות ביטוי מוקדמות של הנטיות התוקפניות.

מאמר זה, המבוסס על ממצאים מעבודת הדוקטורט שלי (Yosef, 2003), מציג היבטים שונים של המשבר בסיפור עלייתם של יהודי אתיופיה. הדברים מתוארים בעיקר מנקודת מבטם של בני הנוער, אשר איבדו, כמו הוריהם, נתח עצום מכוחות הסביבה החברתית והתרבותית שמהם ניזון חוסנם. אובדן זה התרחש כתוצאה מהמעבר מחברה מסורתית-הישראלית לחברה בעלת מאפיינים בולטים של תרבות מערבית-קפיטליסטית.

חלק מהקושי המאפיין את המעבר של בני הנוער מאתיופיה לישראל הוא רצף הקשיים הפוקד כל מהגר מתבגר בעת מעבר בין-תרבותי. מדובר ברצף של מצבים שבהם מופר האיזון בין חומרת הבעיה וחשיבותה לבין המשאבים העומדים לרשותו כדי לטפל במצב (Caplan, 1974). כלומר, הנער המהגר, שנהנה בעבר מאיזון בין הקשיים לבין עוצמות הנפש וכוחות הסביבה, נקלע למצב שבו האיזון מופר, ועוצמת הקשיים עולה על עוצמת המשאבים. תחושת המשבר מעוררת במתבגר המהגר רגשות עזים. הנער המהגר נקלע למצבי לחץ, מצוקה ותסכול.

מצוקות אלה מתעצמות בשל אופייה של העלייה מאתיופיה לישראל. המעבר מחברה כפרית לחברה עירונית-מערבית, האובדן הקשה שחוו רבים מבני העדה עקב התפרקות של התא המשפחתי או עקב מותם של בני משפחה, וכן קשיים אובייקטיביים של גיל ההתבגרות – כל אלה יוצרים יחדיו מצבי תסכול גדולים, המתעצמים במקרים רבים לכלל מצבים של כעס ותוקפנות.

מודל שלושת המעגלים

המודל מתבסס על התפיסה כי לניסיון המצטבר יש השפעה על עמדות ודרכי תגובה.

את קשייו של הנער יוצא אתיופיה בישראל ניתן להציג בשלושה מעגלים. לכל מעגל יש השפעה משלו, ולחיבור בין המעגלים יש השפעה על מאפייני המשבר ודרגות הקושי.

המעגל הראשון מתייחס לעדה כולה, וכולל בתוכו: ייצוג פוליטי וכוח השפעה, אירועים המשפיעים על מעמדה של העדה (משבר תרומות הדם, למשל), זהות קהילתית-עדתית (אנדרטה לזכר בני העדה שלא זכו לעמוד במסע הארוך לירושלים ונפטרו בדרך, בתי כנסת ליוצאי אתיופיה, רשתות תקשורת או תוכניות בשפת העדה), הכרה (או אי-הכרה) במנהיגים הרוחניים-הדתיים ועוד.

המעגל השני הוא המעגל המשפחתי, הכולל בתוכו את ההיסטוריה המשפחתית בכללותה ואת מסלול העלייה לארץ ישראל מרגע קבלת ההחלטה לעלות. מעגל זה כולל אירועים ששימחו וחיזקו את התא המשפחתי לצד אירועים טראומטיים שהיכו בו. אלה האחרונים כוללים מוות של בן משפחה בדרך לישראל, פגיעה במעמדו של אחד מבני המשפחה (מעמד דתי או כלכלי – בדרך כלל של האב), פירוק המשגרת המשפחתית (גירושים או עזיבה של אחד ההורים) במהלך מסלול ההגירה או הקליטה, ומשבר כלכלי ותעסוקתי.

מלחמת ההישרדות של המהגר יוצא אתיפיה אינה רק תוצאה של קשייו ותהליך הסתגלותו, אלא גם מאפיין של החברה השבטית-המסורתית-ההישרדותית שממנה בה. לפסיכולוגיה של ההישרדות – שמאפייניה כוללים חשדנות, הכל או לא-כולם, מעברים קיצוניים בין תקווה לייאוש ומאבק על הרגע הזה – יש חלק בהסברת ההתנהגות שאנו מתייגים ככעס וכתוקפנות.

מחקרים שנעשו באירלנד במשך 20 שנות מלחמת האזרחים מעידים כי עמדות של שנאה כלפי קבוצה יריבה נקבעות כבר בגילים 6–11. עמדות אלה עלולות להתפתח למה שאנו מכנים "עבריינות נוער".

יוצאי אתיפיה, כמו רוב העולים לישראל ב-20 השנים האחרונות, נחשפו לתרבות כוחנית. בברית המועצות, בימים שלאחר הפרסטרויקה, היה אסור להיראות חלש. גם יוצא אתיפיה היה צריך לעמוד מול השכנים הלא-יהודים ולהילחם בשודדים עת עשה את דרכו לירושלים בדרך לא דרך. הילדים במצב זה נחשפים למעשים אלימים ואכזריים. יתר על כן, בתקופה כזאת מתפתחת רמת הזדהות גבוהה עם ערכים תוקפניים, שנהפכים לחלק מתהליך החברות – חברות של מלחמת הישרדות. התוקפנות המתפתחת הינה הסתגלותית, ומהווה תנאי הכרחי להישרדות. מדובר בתגובה אינסטינקטיבית המכוונת את האורגניזם לשרוד על ידי התגברות על אורגניזמים אחרים (Lorenz, 1966).

מצבי המאבק, ההישרדות והמלחמה שאליהם נחשפו הילדים בתהליך עלייתם לישראל תרמו להתנהגויות האנטי-חברתיות שהמחנך בישראל נתקל בהם לא אחת בקרב בני נוער מהגרים, ויוצאי אתיפיה ביניהם. בהנחה שמצבי מלחמה תורמים להתנהגויות אנטי-חברתיות (כהן, 1985), המצב הבטחוני הקשה בישראל תורם לעבריינות נוער בכלל ובקרב הנוער העולה בפרט בשל פגיעותו הרבה. ההתנהגויות האנטי-חברתיות יבואו לידי ביטוי בפגיעה בחיים (התעללות בבעלי חיים או בבני אדם) או ברכוש (ונדליזם קשה בבתי הספר ובמקומות ציבוריים), בחדירה למרחב הזולת (גנבות) ובהתנהגות הרסנית כלפי פנים, המגיעה לעיתים עד כדי התאבדות.

הילד המהגר רואה את התלות הרבה שלו ושל משפחתו בעת מעבר ממדינה למדינה. רוב המיומנויות ההתנהגויות והתקשורתיות שהכיר אבדו או איבדו מתוקפן, והוא חש כבן ערובה בידי אנשי תרבות היעד שאליה הגיע. מצב זה מועצם כאשר המעבר חד כל כך כמו בהגירה מאתיפיה לישראל.

מקורות

אילון, ע' ולהד, מ' (1990). **חיים על הגבול**. חיפה: נורד.
אליאס, א' (2001). **אתיפי בחצר שלך**. ירושלים: גפן.

וויל, ש' (1991). **משפחות חד-הוריות בקרב עולי אתיפיה בישראל**. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון לחקר הטיפוח בחינוך.

כהן, א' (1985). **פנים מכוערות במראה**. תל אביב: רשפים.

שמרון, ג' (1998). **הביאו לי את יהודי אתיפיה**. אור יהודה: הד ארצי.

Berry, J.W. (1990). Psychology and acculturation: Understanding individuals moving between cultures. In R.W. Brislin (ed.), *Applied cross-cultural psychology*. Newbury Park, CA: Sage.

Brendtro, L.K., Brockenleg, M., & Van Bockern, S. (1990). *Reclaiming youth at risk: Our hope for the future*. National Educational Service.

Caplan, G. (1974). *Support systems and community mental health: Lectures on concept development*. New York: Behavioral Publications.

Yosef, H. (2003). *Opposition, anger and aggression among Ethiopian immigrant youth*. PhD dissertation, School of Education, Eotvos Lorend University, Budapest.

Lorenz, K. (1966). *On aggression*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

מרכז קשב ומידע לנוער יוצא את בתל אביב – תמונת

נגה וונדמן, מנהל המרכז

שני עשורים חלפו מאז החל גל העלייה הראשון מאתיופיה לישראל. דומה כי את מחיר ההסתגלות הקשה של העדה משלמים בעיקר בני נוער וצעירים, שתהליך השתלבותם בחברה מלווה משברים מכאיבים. שוטטות ונשירה ממערכות נורמטיביות (בית ספר, צבא) מסמנות את ראשית התקבעותם של צעירים אלה בשוליים החברתיים של מדינת ישראל.

הדרך לשוליים עוברת בתחנה המרכזית החדשה בתל אביב, שם הוקם מרכז המידע לנוער יוצא אתיופיה. צוות המרכז חילץ במהלך שנות פעילותו בני נוער רבים, והשיב אותם לנתיבי תפקוד ברמות שהבטיחו את עתידם.

מרכז המידע הינו בבחינת סירת הצלה שנשלחה ללב ים לחלץ נוסעים מספינה טובעת. עם השנים גדל מספר הנזקקים לשירותיו של מרכז המידע. יותר ויותר צעירים ובני נוער מצאו אוזן קשבת ומדריכים שביכולתם לתת מענה לקשיים המגוונים. גם ההורים גילו את כוחו של המרכז, והחלו לבקש סיוע ועצה לגישור על הפערים והשוני שנפערו בינם לבין ילדיהם. כיום פונים למרכז גם אנשי מקצוע ועובדי קהילה: שוטרים, מדריכי פנימיות, מורים ומפקדים בצבא.

"מרכז קשב ומידע לנוער יוצא אתיופיה" חרת על דגלו את האמונה ביכולתם של כל נער ונערה, גם אם בעת המפגש הראשון איתם קשה מאוד לראות אצלם את הכוחות הללו. מתוך כך גם מוגדרת ההצלחה בעבודה עם הנער – לא רק אם סיים את לימודיו בהצלחה, לא רק אם התנהגותו נורמטיבית, אלא בעיקר אם הנער רואה את ההצלחה כהצלחתו הוא; אם הצליח לזהות את הכוחות הטמונים בו, להאמין ביכולתו, ומתוך כך לפרוש כנפיים ולעוף.

לא מעט נערים אשר בעת המפגש הראשוני איתם שידרו העדר כוחות ואובדן אמון בעצמם ובסובבים אותם, הצליחו לצאת ממעגל סגור זה, לראות את האפשרויות העומדות לפניהם ולתפוס אותן בשתי ידיהם. חייל שחזר לשירות לאחר נפקדות, נער שחזר ללמוד לאחר שכבר נשר ונערה שחזרה לביתה לאחר שוטטות ארוכה הינם תמצית העשייה של מרכז המידע.

להלן שלושה מקרים המציגים את מאפייני הפונים אלינו ואת אופי פעילותנו.

1 ד', תושב לוד, סיים בקיץ 2003 את לימודיו בפנימייה, וחזר לעירו כדי לחכות לגיוסו לצה"ל. עם חזרתו לעיר התדרדר מצבו, ומשימוש מזדמן בסמים הוא עבר לשימוש קבוע ובהמשך אף לסחר בסמים בתוך מאורות הסמים הקשות של לוד. במשך כחודשיים הוא מכר סמים קשים, לא אלה שכבר השתמש בהם ב"כספומטים", עד שנתפס ונעצר.

לאחר כחודשיים של מעצר הוא שוחרר למעצר בית עד לסיום משפטו, ואז ביקש את עזרתו. לאחר בדיקת דרכים ואפשרויות הצעתי לד' להיכנס ל"מרכז יום לטיפול בנוער נפגע סמים" בעיר רמלה, על מנת לטפל בבעיית הסמים שלו. ד' הסכים, בתחילה כדי ליצור רושם טוב בבית המשפט על מנת שזה יקל בעונשו, אך בהמשך מתוך רצון כן לטפל בבעיותיו.

לאחר שהייה של חמישה חודשים במקום הסתיים משפטו של ד', ולנוכח ההמלצות הטובות לגבי אופן שיקומו, הוא קיבל מהשופט "מבחן טהור", כלומר, נקבע כי הוא לא יעגש, אך אם יעבור עברה כלשהי במהלך שלוש שנים, הוא יקבל עונש מאסר גם על תיק זה. ד' סיים בהצלחה את הטיפול במרכז היום, שנמשך שישה חודשים, ולאחריו השתלב באחד הקיבוצים במסגרת תוכנית "תל"ם". כיום הוא ממשיך לשמור על עצמו, להתרחק מעברות ומסמים, מתמיד בעבודתו ועושה חיל בקיבוץ.

2 במהלך סיור הלילה שלנו היינו עדים לקטטה שהתפתחה בין שתי קבוצות של צעירים בני ערים שונות, ששיאה היה דקירה של אחד המשתתפים. לאחר הדקירה החלו שני הצדדים לתכנן תוכניות נקמה, ואף היו כמה התנגשויות אלימות בין הקבוצות. האווירה הייתה קשה, והיה חשש שהמצב יחמיר ואף יגיע לרצח. לאחר עבודה נמרצת שלי, שכללה שיחות מרובות עם שתי הקבוצות, הן טלפונית והן פנים אל פנים, הסכימו לבסוף שתי הקבוצות לקיים "סולחה". כל קבוצה שלחה למפגש את הנציגים העיקריים שנכחו באירוע, והסולחה, שהחלה

יופיה מצב

שבקשתו אכן תטופל. לאחר שיחת טלפון עם המג"ד השתכנע החייל לחזור, ואכן, לאחר שבועות מספר, הוא הועבר לבסיס קרוב לביתו, ומאז הוא מרוצה ומשרת באופן סדיר ותקין.

קצב הפניות ההולך וגדל למרכז המידע הינו פרי המענה ההולם שקיבלו הפונים, אך האם סירת ההצלה הקטנה שנשלחה ללב ים תוכל להכיל ולהציל את כל הנוסעים מהספינה הטובעת? הצוות של מרכז המידע ואני נמשיך לעשות למען קידומם של בני נוער וצעירים שיש חשש כי יתקבעו בשוליים החברתיים, יתדרדרו וימיטו אסון על עצמם, על משפחתם ועל סביבתם. אולם על מנת להמשיך לקדם את המטרות שהמרכז נטל על עצמו במסגרת העמותה, יש צורך להעשיר את כוח האדם, לנייד אותו ולאפשר לו לשלוח זרועות תמיכה מקצועיות לבתי הספר, ליחידות הצבא, למועדונים ולבתי הנערות והנערים.

תוכניות המרכז רבות ומגוונות. אני תקווה כי כבר בשנה הקרובה נצליח ליישמן, להבטיח את עתיד הצעירים ולשכך את כאב המשפחות.

עובדי קהילה ואנשי סגל מפנימיות ומבתי ספר מוזמנים לפנות אלינו. הניסיון שצברנו, והאמון של בני הנוער והמשפחות במרכז ובמדריכים שבו, יהיו לכם בוודאי לעזר.

כתובת: תחנה מרכזית החדשה, רח' לוינסקי 108, קומה 5, חנות 5404, תל אביב
שעות קבלה: א'–ה' 10:00–18:00 טל. 03-6391046
קו חרום בעברית ובאמהרית 24 שעות ביממה:
1-800-355-399

עם הרבה חשדנות ומתח ונמשכה יותר משעתיים, הסתיימה לבסוף באהבה ובסליחה. משתתפי הסולחה הינם ברובם חברים טובים כיום, היוצאים לבלות יחד ושומרים על קשר טלפוני רציף, ויחדיו הם מהווים את הבסיס לקבוצת צעירים המבלים במועדונים ונוטלים אחריות לתרבות הבילוי שלהם ושל חבריהם.

3 חייל פנה אלינו לאחר שמונה חודשי שירות שבהן שימש נהג בבסיס ברמת הגולן. החייל סיפר שכאשר הגיע לבסיס הוא עבר התעללות מצד חיילים אחרים בבסיס, אך אף על פי שסיפר למג"ד וביקש לעבור לבסיס אחר בעקבות האירוע, הנושא לא טופל.

כאשר פנה אלינו החייל, הוא היה כבר עריק במשך שבועות מספר, לאחר שהרגיש כי "מורחים" אותו – מבטיחים לו שיענו לבקשתו ויעבירו אותו לבסיס אחר אך למעשה העניין אינו מתקדם. סיבה נוספת לרצונו של החייל לעבור בסיס הייתה רצונו להיות קרוב לאביו החולה, הזקוק לעזרתו.

ביקשנו מהחייל להסגיר את עצמו כדי שיהיה אפשר לבקש מהצבא לטפל בו (הצבא אינו מטפל בעריקים). לאחר שהשתחרר החייל מהכלא הצבאי, הוא חזר אלינו, שכן לא היה לו שום אמון במפקדיו. הצוות של מרכז המידע ביקש את עזרתה של הקצינה הבכירה במדור קליטת עלייה, וזו דיברה עם המג"ד. המג"ד יצר איתנו קשר ושלח את הנגד-המפקד הישיר של החייל מרמת הגולן עד למרכז המידע. הנגד פגש את החייל במרכז וניסה לשכנעו לחזור, אך החייל סירב מאחר שלא האמין

סלט של

שינויים בהרגלי האכילה של בני נוער

הרגלי אכילה כמאפיין תרבותי

הרגלי אכילה של פרט או קבוצה משקפים נורמות התנהגות וסטנדרטים תרבותיים של פרטים בקבוצה בהקשר של מזון. הרגלי האכילה תלויים בשילוב של גורמים פסיכולוגיים, חברתיים וביוכימיים. למעשה, אדם נוטה בדרך כלל לבחור את מה שאכלו אבותיו, את מה שהוא אוהב ואת מה שהוא חושב שטוב בשבילו.

מהגרים שומרים על פי רוב על מאכליהם, אך במשך הזמן נוטים להסתגל למטבח של הארץ החדשה ומתמזגים עימו. עם זה, קיימים מעצורים רבים אצל עולים בכל הנוגע לשינוי מהיר מדי של הרגלי האכילה. יש הבדלים בין אנשים מבחינת גישתם לשינויים: יש אנשים שאוהבים שינויים ומחפשים קבוצת התייחסות שתעודד אותם לערוך שינוי; יש כאלה שמקבלים שינוי אך אינם יוזמים אותו; ויש אנשים המתנגדים לשינוי. אחד הגורמים להתנגדות לשינוי הוא הפחד. בהקשר של הרגלי אכילה מדובר בחד מאיבוד מזון מוכר, המהווה בסיס לביטחון. גורם נוסף הוא אי-הבנת הצורך בשינוי או מרד נגד סמכות – "מה פתאום רוצים שאשנה את הרגלי האכילה שלי?"

מהגרים המגיעים למקום חדש ישנו בתחילה את לבושם וילמדו את השפה החדשה על מנת לא לבלוט בזרותם. האכילה, לעומת זה, הינה עניין אינטימי שקשה לשנותו במהירות. אם הם נאלצים לעשות זאת כאשר הם אוכלים בפנימייה או במקום העבודה, הם ישתדלו לשמור על ארוחות השבת והחג במתכונת שאותה הם מכירים. קיימים תנאים שישמרו את המזון כמזון שורשי, כמזון שהינו חלק מסורתי של חג או טקס דתי, או כמזון הקשור למעמד חברתי. גורמים כגון אלה הם שיעכבו את תהליך השינוי.

בהיותנו ארץ הגירה, המטבח שלנו מכיל מגוון רחב של מאכלים מעדות שונות, שהתמזגו ונארגו יחד. לילדים ולבני נוער קל יותר מאשר למבוגרים לשנות את הרגליהם ולהסתגל לתפריט בארץ החדשה. יתר על כן, שינוי בהרגלי האכילה וקליטת המזון המקומי מאפשר להם לעיתים לחוש שחל שינוי גם במעמדם החברתי. עם זה, המעבר לאכילה בחדר אוכל, בשעות קבועות ובקבוצות מעורבות, עם נימוסי שולחן וצורת הגשה שונים מאלה שהכירו, יוצר קושי אצל עולים רבים.

אכילה בחדר אוכל כחוויה תרבותית

במפגש הראשון עם חדר האוכל העולים חשים כי הגיעו לעולם חדש ולא מוכר – אולם גדול, מאכלים לא מוכרים, ריחות וצבעים שונים. המקום הומה אדם, ילדים ומבוגרים, ויש בו תכונה רבה ורעש; כולם אוכלים יחד, ולעיתים יושבים לצד אנשים שאינם מוכרים כלל; כלי האוכל – מגש, צלחות, כוסות וסכו"ם – אינם ערוכים על השולחן, אלא יש להביאם אל השולחנות. בקצרה, האווירה שהם נתקלים בה בחדר האוכל מנוגדת לחלוטין לתחושה המוכרת והאינטימית של המשפחה הסועדת בבית.

לבני הנוער יוצאי אתיופיה קשה מאוד להסתגל לחדר האוכל. לגביהם, ה"מזורות" של האוכל מתחילה באופן הכנתו, נמשכת באופן הגשתו, ומסתיימת בטעמו, השונה מכל מה שהכירו. גם סדרי האכילה משונים: המשפחה באתיופיה נהגה לאכול בזמנים לא סדירים, ואילו פה הארוחות מתקיימות בשעות קבועות; המשפחה באתיופיה נהגה לאכול יחד סביב "מוסב" (שולחן עגול ומקושט המעורר תיאבון), ואילו בחדר האוכל השולחנות מאורכים ולא מטופחים; חלוקת המזון באתיופיה הייתה מדרגית מהגדול לקטן ובפינות נפרדות, ואילו בחדר האוכל כולם אוכלים בו-זמנית וביחד.

בתחילה מיעטו יוצאי אתיופיה לאכול. בהמשך הם שתו חלב ואכלו לחם, קוטג', שמנת, חמאה וביצים, שאותם הכירו מאתיופיה. מוצרי חלב כגון גבינה לבנה, גבינה צפתית, גבינה צהובה וגבינה משולשת לא היו מוכרים להם כלל, וההסתגלות אליהם הייתה הדרגתית ולזוהה מחושים בדרכי העיכול. תוספת של קטניות, כגון חומס, לתפריט – בתחילה בצורתם הגולמית, ובהמשך בצורת מחית – פתרה את הבעיה. לגבי אלה שלא רצו כלל לגעת במוצרי חלב, היוותה תוספת הקטניות תחליף נאות. כיום סלט החומס והמטבוחה הינם פריטי חובה בארוחה, גם בבוקר וגם בערב. יוצאי אתיופיה אוהבים ביצים על כל צורות הכנתן, למעט ביצת עין. לעומת זה הם לא ייגעו בדייסה, אשר נתפסת כמזון לנשים בהיריון או לאחר לידה, ולא לגברים או לילדים. ירקות חתוכים שהוגשו בארוחה, כגון מלפפון וחסה, הצטיירו בעיניהם כמזון לבהמות, ולכן הם לא היו מוכנים לגעת בהם. הם היו מורגלים בעיקר לצריכת פירות. אולם עם הזמן הם הסתגלו בארץ החדשה גם לצריכת ירקות.

ילידי חבר העמים קרובים למאכלים המערביים, אף שגם הם מגיעים מארצות שונות עם הרגלים וטעמים שונים. ההפרדה בין מאכלי חלב למאכלי בשר מוזרה לעולים אלה. לדוגמה, קשה להם להבין מדוע מגישים רק גבינה בארוחה ללא נקניק. התחליף שנמצא לנקניק היה מאכלי דגים. הדג המלוח

מאכלים: עולים בפנימיות

שהוסף לטובת יוצאי חבר העמים מהווה עד היום גבול שאותו לא יחצו יוצאי אתיופיה. אבוקדו הינו פרי שאינו מוכר ליוצאי חבר העמים, אך עד מהרה הוא התקבל בהתלהבות והצטרף למגוון המזונות שהם צורכים. ילידי חבר העמים אוהבים מזון מבושל גם בארוחת הבוקר שלהם. תוספת של דיסה חמה או תפוחי אדמה אפויים פותרת את הבעיה.

בשיטת ההגשה העצמית ניתן לספק בחדר האוכל מזון מגוון ורב. המבחר הרב מסקרן, ומאפשר לעולים לאכול מזון מוכר אך גם להתנסות במאכלים שונים.

"האינג'רה" – ה"לחם" האתיופי – ניתנת להחלפה ב"לחוח" תימני או בפיתה רגילה, שאיתם "מנגבים" חמוס ותבשילים מירקות וקטניות בשילוב עם ביצה קשה. חג הסיגד בפנימיות מהווה הזדמנות לתלמידים יוצאי אתיופיה להכין "אינג'רה" כחלק ממסורת החג, ולתת לכל תלמידי הפנימייה ולצוותים החינוכיים הזדמנות לטעום, להכיר ולקרב לבבות.

יוצאי אתיופיה אוהבים אורז בשילוב עם רוטב אדום/חום, רצוי חריף. האורז הינו תחליף לחיטה, לשיבולת השועל ולשעורה שאליהן היו רגילים. ליוצאי אתיופיה חשוב שיחד עם הפחמימה יוגש גם תבשיל או רוטב מירקות בצירוף חתיכות של בשר או עוף (הם יעדיפו גולש, קציצות ונתחים). התבשילים האהובים על יוצאי אתיופיה מבית אימא הם "ווט" או "אליצה" העשויים מירקות: תפוחי אדמה, אפונה, עדשים, חמוס, שעועית, גזר, דלעת, כרוב ועלי סלק, מתובלים בתערובת תבלינים הנקראת "ברברי", האופיינית למאכלי האתיופים. בפנימיות הכינו תבשילי אפונה וגזר, גולש תפוחי אדמה עם חמוס גרגרים, אורז עם שעועית לבנה או מג'דרה, שהתקבלו באהדה.

הן יוצאי אתיופיה והן יוצאי חבר העמים אוהבים תפוחי אדמה ותירס על כל צורותיהם. הסתגלותם של יוצאי אתיופיה למוצרי פסטה התרחשה רק לאחר זמן רב יחסית.

החניכים מחבר העמים אכלו בתחילה הרבה בשר, שאותו העדיפו על עוף. הם אוהבים גם רטבים לסלטים, והרוטב המועדף עליהם הוא המיונית. הרטבים מוגשים תמיד בכלים נפרדים ובשילובים שונים.

הפלאפל לא היה מקובל בתחילה בקרב ילידי חבר העמים, אך חמוס וגבינות שונות היו לטעמם.

כותרים ותקשורת

מוטי בן ארי,

מנהל הספרייה, בית הספר המרכזי להכשרת עובדים בשירותי הרווחה

הספרייה המרכזית של משרד הרווחה מאגדת בתוכה את האוסף ואת עולם התכנים המקצועיים ששכנו עד כה בנפרד בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים בשירותי הרווחה ובספרייה המרכזית לעבודה סוציאלית של משרד הרווחה בירושלים.

באוסף יותר מ-30,000 ספרים, כתבי עת ופרסומים אחרים, המקיפים מגוון רחב ביותר של נושאים בתחומי העיסוק של משרד הרווחה: אוכלוסיות בסיכון, מסגרות טיפוליות ודרכי התערבות.

הספרייה משרתת ציבור מגוון: התלמידים ואנשי הסגל של בית הספר המרכזי להכשרת עובדים בשירותי הרווחה, עובדי משרד הרווחה, בוגרי בית הספר המרכזי להכשרת עובדים בשירותי הרווחה, עובדים סוציאליים וקהל אחר, ובמישור המוסדי – מחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות או במוסדות, ספריות אחרות ומוסדות בקהילה.

השירותים הניתנים בספרייה: עיון וקריאה בספרייה; צילום והפקת פלט ביבליוגרפי על פי נושאים (בתשלום); למנויים – השאלת ספרים ובניית פרופיל אישי של תחומי עניין; ולכולם – יעוץ והדרכה של צוות מקצועי ומיומן באווירה ידידותית ומסייעת.

**לתיאום ביקור בספרייה, אנא פנו לטלפון:
03-6114329 או לפקס: 03-7520388.**

בין הספרים שנוספו לאחרונה לאוסף הספרייה:

◀ עמרם, י' (2004). **טיפול קבוצתי להשגת מודעות עצמית וחוויה מתקנת בקבוצה**. ירושלים: מפגשים.

מטרות הספר הן לימוד והדרכה בנושאים הבאים: הקבוצה האנושית ותהליך התפתחותה, ארגון ובנייה של קבוצה להתערבות מקצועית, תפקיד המנחה המקצועי בטיפול קבוצתי ובקבוצות משימתיות, התערבות מקצועית בקבוצה להשגת מודעות עצמית וליצירת חוויה מתקנת, הכרת הגורמים המרפאים בקבוצה, הערכת ההתקדמות של הקבוצה וחבריה, ומדידת מצבן של קבוצות.

◀ גסקר, ג"א (2004). **"מעולם לא סיפרתי על זה לאף אחד": ניהול החשיפה הראשונית של זיכרונות התעללות בתקופת הילדות**. קרית ביאליק: אח.

הספר מודריך מטפלים כיצד להשתמש בזכרונותיהם של מטופלים מאירועים טראומטיים על מנת לשפר את איכות חייהם. הספר מלמד על קידום וניהול של חשיפות ראשונות של סיפורי התעללות; על שימוש מרפא בזכרונות של התעללות מינית; על תפקיד הזיכרון ביצירת זהות; על הימנעות של מטפלים מסיכונים משפטיים לנוכח הוויכוח על זכרונות שקריים; ועל הזיכרון כפי שהוא מטופל על ידי תיאורטיקאים פסיכודינמיים, קוגניטיביים והתפתחותיים. הספר מכיל גם אזהרות לגבי חשיפת זכרונות של התעללות מינית.

על פי נסיוננו, העולים התרגלו ואף למדו לאהוב את המאכלים הישראליים, בעיקר כשהם באים בשילוב עם מאכלים מבית אימא, כגון "בורשט" או חמיצה, וכיסונים "פילמני" ממולאים בבשר ברוטב בצל.

ככלל, צוותי הפנימייה מאפשרים לעולים להביא מתכונים מקוריים מבתיהם, ולשלבם בתפריט הכללי של המטבח.

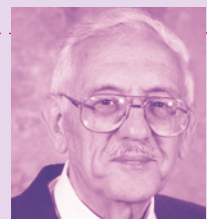
סיכום

שילוב מאכלים ישראליים בתפריט עם מאכלים מוכרים, שאת מתכוניהם ניתן לקבל מעולים ותיקים, מקל את הסתגלות העולים, ובהדרגה הם מתרגלים לטעמים ולמאכלים החדשים. הנכונות לשלב בתפריט מאכלים של העולים, ולעיתים אף להכניסם עם חברי הקבוצה והצוות, מקנה להם תחושה שמכבדים אותם ומוכנים ללמוד מהם ולקבלם לחברה ולתרבות הישראליות.

שיטת ההגשה העצמית מאפשרת להציע מגוון רחב של מיני מזון ובכך להיענות לצרכים השונים של כלל תלמידי הפנימייה. לפיכך חשוב עד מאוד להדריך את החניכים בשיטת ההגשה העצמית. הָכוּנה נכונה ביחס ללקיחת הכלים, ביחס לאפשרויות הבחירה בפס ההגשה וביחס לאפשרות לקום ולקחת תוספת או לפנות לעזרה לצוות ההדרכה והמטבח הינה תנאי לבנייה של נורמות אכילה משופרות ואווירה נעימה בחדר האוכל. הקמת ועדת תזונה של התלמידים, בהנחיית מחנכת/ת, נחוצה אף היא כדי לאפשר לחניכים להיות שותפים בקביעת תפריטם, במסגרת תקציב המזון ויכולותיו של צוות המטבח.

צוות ההדרכה חייב להיות קשוב לחניכים ולעקוב אחר הרגלי האכילה והשתייה שלהם. יש לזכור שלשינויים תרבותיים, אקלימיים ואחרים יש השפעה גם על צריכת המזון והשתייה.

מוסדות החינוך הפנימייתיים שוקדים אומנם על תפריטים נאותים, על רכישת המזון, על בישול והגשתו על מנת להבטיח את צרכי התזונה ובריאותם של דייריהם, אולם בכך לא די. עליהם להביא בחשבון גם את ההקשרים הרגשיים, החברתיים והתרבותיים של האכילה כמרכיב בסיסי בחייהם של החניכים.

לזכרו של

עו"ד אריה בריק היועץ המשפטי של העמותה

בשנה זו נפרדה עמותת "אפשר" מהיועץ המשפטי שלה – **עו"ד אריה בריק ז"ל**.

אריה פעל בהתנדבות במסגרת העמותה במשך שנים מספר, שבהן הנחה והדריך את חברי ההנהלה והעובדים ביסודות המנהל התקין.

אריה שימש בעבר יועץ משפטי במשרד העבודה והרווחה, ושנים רבות כיהן כיועץ משפטי של משרד החינוך.

עם ידע רב ומוניטין ציבורי פעל אריה בכמה גופים ועמותות, במסירות רבה ובאחריות אין-קץ.

אריה היה איש צנוע ובעל ידע רב. כל דרכיו אמרו הידברות, אהבת הזולת וניסיון למצוא את הטוב – ואיתו לפעול.

בחטף ירדה עליו המחלה הקשה אשר הכריעה אותו וקטפה אותו במרכזת של עשייה ציבורית.

אנחנו אהבנו אותו והערכנו אותו מאוד.

יהי זכרו ברוך.

אלכוהול והימורים בגיל ההתבגרות

ליאורה שחר,

רכזת פרויקט תחנות הייעוץ, היחידה לטיפול בנפגעי אלכוהול, עמותת "אפשר"

השתייה וההימורים מסתיימים אצל חלק מהמתנסים בתלות נפשית וגופנית. קיים סיכון רב להתפתחות בעיית שתייה כאשר המתבגר חש כי שתיית אלכוהול גורמת לו תחושת שחרור ומהווה פתרון לבעיות שהוא מתמודד עימן, כגון דימוי עצמי, מתח, לחץ, עצב, ייאוש ועוד. הבעיה חריפה במיוחד בקרב בני נוער עולים, בעיקר יוצאי מדינות חבר העמים ויוצאי אתיופיה, מאחר שהשתייה נתפסת אצלם לרוב כנורמה חברתית לגיטימית המשמשת נתיב בריחה מבעיות רגשיות הקשורות לקשיי ההסתגלות.

לעיתים קרובות אנו נתקלים בחוסר מודעות בקרב ציבור ההורים להיקפה של בעיית השתייה וההימורים בקרב ילדיהם. הבעיה צפה אל פני השטח רק לאחר אירועי שכרות, התפרצויות אלימות, הצטברות של חובות כספיים והידרדרות בתפקוד. ברור כי להורים, כגורם השפעה ישיר, יש חלק חשוב ומשמעותי בתהליך המניעה. ברור כי ההורים – ובחינוך הפנימייתי גם המדריכים והצוות החינוכי – חייבים להיות מעורבים!

מה נעשה בשטח ולאן ניתן לפנות?

היחידה לטיפול בנפגעי אלכוהול והימורים בעמותת "אפשר", המתמחה בנושאים אלה, מקיימת מגוון פעילויות בקרב בני נוער, אנשי מקצוע והורים:

1. פרויקט ארצי להפעלת קבוצות מניעה לנוער עולה, במימון ובשיתוף המשרד לקליטת עלייה ומשרד הרווחה. כיום פועלות ברחבי הארץ 20 קבוצות לנוער עולה, בהשתתפות בני נוער יוצאי מדינות חבר העמים ויוצאי אתיופיה.
2. הרצאות וסדנות לאנשי מקצוע, להורים ולבני נוער בנושאים של שתיית אלכוהול ומשחקי הימורים בגיל ההתבגרות – מתן מידע, עצות ודרכים לאיתור ולהתמודדות.
3. תחנות ייעוץ בנושא אלכוהול והימורים, המיועדות להורים, לבני נוער ולאנשי מקצוע. השירות כולל מתן מידע, ייעוץ והדרכה, אבחון של חומרת הבעיה ומתן המלצות להמשך הטיפול. השירות ניתן על ידי אנשי טיפול מקצועיים המתמחים בטיפול בבני נוער.

לפרטים נוספים ולכל מידע אחר:

מחוז המרכז: 03-6733228

ירושלים והדרום: 02-5617118

חיפה והצפון: 04-8424030

באתר: www.efshar.org.il

ובפורום באינטרנט:

אתר "תפוז" (www.tapuz.co.il) ←

פורמים ← אלכוהול והימורים ← ייעוץ

גיל ההתבגרות הינו שלב התפתחותי שבמהלכו המתבגר מנסה לגבש את זהותו האישית. בשלב זה הוא בוחן את יחסיו עם קבוצת הגיל שלו, חוקר את יחסיו עם בני המין האחר, בודק גבולות באופן כללי ועוד. שלב זה מתאפיין בהתמודדויות ובתהליכים רבים, המעלים אל פני השטח קונפליקטים הקשורים, למשל, ליחסיו של המתבגר עם משפחתו ולדרישות ההולכות וגוברות בתחומים הלימודי והחברתי, המלאת ציפיות להצלחה. כל אלה יוצרים לעיתים אצל המתבגר תחושה של לחץ וקושי רב בהתמודדות היומיומית.

מאחר שמדובר בשלב של מעבר מתלות לעצמאות, קיימת נטייה אצל המתבגרים להסתיר קשיים ולהימנע מלבקש עזרה ממבוגרים. המתבגר חש בדרך כלל שאין מי שיכול להבינו ולסייע בידו. קבוצת הגיל נהפכת אפוא לקבוצת ההתייחסות המשמעותית בגיל ההתבגרות, ומהווה מקור לביטחון ולתמיכה רגשית. זה המקום שאפשר לדבר בו ולהעז להתנסות, אך במקביל, זה גם המקום שקיים בו לחץ קבוצתי המכתיב דפוסי התנהגות. דפוסי אלה משפיעים על התנהגותו של המתבגר, אשר מוכן לעשות הרבה למען תחושת ההשתייכות החברתית.

כאשר מדובר בנוער עולה, הבעיות שהמתבגר מתמודד עימן קשות ומורכבות הרבה יותר. מלבד המשימות הנורמטיביות של גיל ההתבגרות קיימת התמודדות עם גיבוש הזהות שלו כישראלי ועם תחושת ההשתייכות. הרצון להשתלב בחברה הישראלית ולהצליח נתקל בדרך כלל בתחושת דחייה, על רקע היותו יוצא מדינות חבר העמים או יוצא אתיופיה, והדבר מותיר את המתבגר עם תחושת ניכור, זעם ותסכול עמוק, ללא יכולת לקבל תמיכה מהוריו, העוסקים בקשיי ההסתגלות שלהם עצמם. מצב זה מעצים את חשיבותה של קבוצת החברים כמקור לתחושת השתייכות וביטחון.

אלכוהול והימורים – בעיה הולכת וגדלה

המתבגר מבלה שעות רבות עם קבוצת החברים, ושתיית אלכוהול ומשחקי הימורים נהפכים לחלק נורמטיבי מבילוי שעות הפנאי ומתחושת ההשתייכות החברתית. במקרים רבים השתייה וההימורים מהווים דרך לפורקן ולהתמודדות עם קשיים ובעיות. תופעה זו הולכת ומתרחבת בקרב כל שכבות הנוער, ובמיוחד בקרב נוער עולה, מאחר שקיימת כיום זמינות רבה לאלכוהול והימורים, המלווה בחוסר מודעות לסכנות ולנזקים הטמונים בהם.

השתייה החברתית מתחילה בדרך כלל מתוך סקרנות, חיקוי, לחץ חברתי, רצון להשתייך ורצון להיות גדול. בני הנוער מעודדים זה את זה לנסות את כוחם בשתייה מופרזת ובהימורים כדי לבחון את גבול היכולת שלהם ואת גבול הסיכון שהם מוכנים ליטול. התנהגות זו עונה על הצורך – התואם את גילם – ליטול סיכונים ולפרוץ גבולות.

טור אחרון

אני מבקש הפעם להביא לידיעת הקוראים מקצת מהפעילויות בעמותת "אפשר".

אחת המטרות המרכזיות שעמותת "אפשר" חרתה על דגלה היא לקדם את העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל, והיא עושה זאת באמצעות כמה כלים עיוניים ומעשיים.

א. הביטאון אפשר, המונח עתה בידיכם, מיועד לכלל העובדים החינוכיים-סוציאליים בישראל – בפנימיות על כל גוניהן וצורותיהן, ובמסגרות הקהילתיות לילדים ולנוער בישראל.

עמותת "אפשר" גאה בהצלחתה להתמיד בהוצאת ביטאון זה. בביטאון הנוכחי חלו חילופי גברי בעריכתו. ד"ר חזי אהרוני, שערך אותו בהתנדבות בשנים האחרונות, העביר את שרביט העריכה לד"ר חזי יוסף, אשר גם הוא קיבל על עצמו תפקיד זה בהתנדבות. תודתי לשניהם. אני מפנה את תשומת לבכם, הקוראים, שהפעם הצטרפו אל הכותבים גם מחברים ממגזרים שלא זכינו בתרומתם בעבר (המשרד לקליטת עלייה ואגף הנוער במשטרת ישראל).

ב. כלי נוסף הוא כתב העת **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, בעריכת ד"ר אמיתי המנחם. בראש המערכת של כתב העת עומד פרופסור יעקב רנד, חתן פרס ישראל לחקר החינוך, שכיהן כדקן הפקולטה למדעי החברה וכראש בית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן. כמו כן, עם חברי המערכת ושופטי המאמרים מננים מומחים, חוקרים ואנשי אקדמיה בכירים, ביניהם ראשי חוגים ומחלקות באוניברסיטות ובמכללות השונות ברחבי הארץ. המאמרים והמחקרים המתפרסמים במפגש עומדים בתנאי השיפוט האקדמי המקנה לכותבים נקודות זכות לקידום.

ג. בקרוב יפורסם הקובץ **אפשר מן השדה**, שיכלול ריכוז של פרקים בנושאים שונים הקשורים לעבודה החינוכית-סוציאלית, שנכתבו על ידי עובדים מהשדה המעשי.

ד. עמותת "אפשר" מייצגת ומפעילה את הסניף הישראלי של האיגוד הבינלאומי של העובדים החינוכיים-סוציאליים A.I.E.J.I. ד"ר עמנואל גרופר, שהינו חבר בהנהלת העמותה, עומד בראש הסניף זה שנים מספר. ד"ר גרופר נבחר לפני ארבע שנים גם לסגן הנשיא העולמי של האיגוד זה.

הקונגרס העולמי של ארגון A.I.E.J.I. יתקיים ב-15-18 בנובמבר 2005 במונטבידאו, בירת אורוגוואי. נושא הכנס הוא: Ethical, Technical & Political Challenges: Inclusion and Participation. עמותת "אפשר" מתכננת הוצאת משלחת מישראל, וייתכן שתעניק מלגות אחדות של השתתפות בהוצאות הנסיעה לאלה שיצטרפו למשלחת הישראלית. הפרטים יפורסמו בהקדם.

ה. העמותה מפעילה כיום, מטעם "אשלים" בג'וינט ישראל ובשיתופם של משרד הרווחה ומשרד החינוך, חמישה עשר פרויקטים שונים העוסקים בנוער בסיכון במשפחה ובקהילה.

ו. העמותה מפעילה גם שנים-עשר מרכזי גמילה מאלכוהול ומהימורים ברחבי הארץ.

אני מאחל לכולכם קריאה מהנה ומחכימה.

שמואל דגן,
יושב ראש עמותת "אפשר"

קריאה מהנה והמשך שנה פוריה – עמותת "אפשר" והמערכת

כתובת המערכת:

ד"ר חזי יוסף, מנכ"ל כפר הנוער ויצו
נחלת יהודה
רח' הבנים 12 ראשון לציון 75910
טל. 03-9569090 פקס. 03-9569159
דואר אלקטרוני:
yos61@zahav.net.il

עריכה לשונית: גיא פרמינגר

המערכת:

ד"ר חזי יוסף, עורך
ד"ר חזי אהרוני
מר יהושע איילון
מר יורם ביטון
גב' מרים גילת, רכזת המערכת
ד"ר עמנואל גרופר
ד"ר איתן ישראלי
מר מעוזיה סגל

לתשומת לב הקוראים!

הגיליונות הבאים של "אפשר" מס' 15 – אמנות בפנימייה ובקהילה מס' 16 – בריאות (ספורט, תזונה, עישון, סמים) בפנימייה ובקהילה

הנכם מוזמנים לכתוב לנו מאמרים ותגובות.

ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי

יוצא לאור ע"י עמותת "אפשר"

אפשר עמותה לפיתוח שירותי רווחה
ת"ד 53296 ירושלים 91531
טלפון: 02-6728905/6
www.efshar.org.il

רכישת מנויים

לרכישת מנוי יש לשלוח המחאה בסך 20 ש"ח (2 גיליונות) לעמותת "אפשר" ת"ד 53296 ירושלים 91531 בצרוף הפרטים: שם מלא, תפקיד ומקום עבודה, כתובת למשלוח ומס' טלפון.